

Grażyna RUTKOWSKA
Instytut Historii PAN
Poznań

Księgi Metryki Koronnej podkanclerzego Andrzeja z Oporowa

Niedawno opublikowana została księga wpisów i kwitancji podkanclerzego koronnego Andrzeja Oporowskiego z lat 1479–1483, a więc jedna z najstarszych ksiąg Metryki Koronnej¹. Księga ta, oddzielona od reszty Metryki, w XVIII w. przechowywana była w Bibliotece Publicznej Załuskich (w poszycie 334) i dzieliła jej losy. W lutym 1795 r. wraz ze zbiorami biblioteki została wywieziona do Biblioteki Publicznej w Petersburgu (od 1812 r.: Cesarska Biblioteka Publiczna) i tam poszyt 334 otrzymał nową sygnaturę (Raznojaz. F. IV. 105). W Petersburgu w latach 1877–1878 pełny jej odpis sporządził Antoni Prochaska i przed I wojną przekazał go do Biblioteki Akademii Umiejętności w Krakowie (obecnie: Biblioteka PAU i PAN), gdzie znajduje się do dziś (rkps 8844, część IV i V). Odpis ten stał się podstawą edycji, gdyż oryginał księgi, rewindykowany do Polski w okresie międzywojennym, spłonął w 1944 r. w Warszawie. To pierwsza księga Oporowskiego. Druga zaś, z wpisami dokumentów także z lat 1479–1483, zachowała się w Archiwum Głównym Akt Dawnych w Warszawie w zespole Metryki Koronnej (w obecnej księdze MK 14). Ta księga jest znana. Przed laty została opublikowana w formie rejestrow w tomie 1 sumariuszy edycji Teodora Wierzbowskiego.

Ponieważ księga pierwsza nie była szerzej znana i wykorzystywana, dlatego w Pracowni Słownika Historyczno–Geograficznego Wielkopolski w Średniowieczu Instytutu Historii PAN w Poznaniu przygotowano jej wydanie. Celem edycji było przede wszystkim udostępnienie badaczom materiału dokumentowego w większości nieznanego z innych przekazów (ponad 150 wpisów) oraz rachunkowego (ponad 400 listów kwitancyjnych). Okazało się jednak, że księga także pogłębia wiedzę o organizacji i funkcjonowaniu kancelarii króla Kazimierza Jagiellończyka. Niżej omawiam więc obie księgi, a także przedstawiam osobę podkanclerzego Oporowskiego, mało znanego dotąd ze swej kancelaryjnej działalności. Kierował on urzędem, który w czasach króla Kazimierza był już dobrze zorganizowaną i sprawną instytucją. Zarazem podczas długiego panowania tego monarchy (1447–1492) obserwujemy stałe dążenie do doskonalenia pracy kancelarii. Zmiany z kolei uzależnione były od wykształcenia, doświadczenia w pracy kancelaryjnej, osobowości kolejnych kanclerzy, podkanclerzych, sekretarzy wielkich, a zwłaszcza od zaangażowania się urzędnika przede wszystkim w pracę urzędu, mniej w politykę państwową i układy polityczne.

Podkanclerzy Andrzej² pochodził z rodziny Oporowskich herbu Sulima, której kolebką był Oporów w powiecie orłowskim. Począwszy od pierwszego znanego przedstawiciela tej rodziny, żyjącego

¹ *Księga Metryki Koronnej podkanclerzego Andrzeja Oporowskiego z lat 1479–1483*, ze spuścizny Antoniego Prochaski wydała G. Rutkowska, Warszawa 2005 (dalej cytuję: MK 13A I — Wstęp, MK 13A II — Wpisy dokumentów z lat 1479–1483, MK 13A III — Rejestr kwitancji z lat 1482–1483).

² O nim i jego najbliższej rodzinie: *Księga promocji Wydziału Sztuk Uniwersytetu Krakowskiego z XV wieku*, wyd. A. Gąsiorowski przy współpracy T. Jurka, I. Skierskiej, W. Swobody, Kraków 2000, s. 173–174; *Metryka Uniwersytetu Krakowskiego*

w XIV w. komesa Szczepana, kolejne pokolenia Oporowskich budowały swój prestiż, kierując się niezmiennie tymi samymi zasadami. Byli lojalni wobec swego władcy, unikali angażowania się w zmienne układy polityczne, systematycznie powiększali dobra ziemskie, głównie przez kupno całych wsi lub ich części w ziemi łęczyckiej i na Kujawach inowrocławskich, a wreszcie cenili wykształcenie uniwersyteckie, wysyłając synów (także tych nie przeznaczonych do stanu duchownego) na studia do Krakowa, Werony, Wiednia, Padwy i Bolonii. Miarą sukcesu Oporowskich była ich stała przynależność do elity politycznej państwa w czasach Jagiellonów, którzy doceniali i wynagradzali swych oddanych współpracowników. Najbliżsi krewni Andrzeja piastowali urzędy kasztelanów, wojewodów oraz starostów na Kujawach i w Łęczyckiem. Jego ojciec Piotr był starostą (1448–1451) i wojewodą łęczyckim (1454–1467), a wszyscy stryjowie Andrzeja także posiadali urzędy świeckie i godności kościelne: Jan i Bogusław byli wojewodami inowrocławskimi, Szczepan kasztelanem brzezińskim (1436–1454) i starostą grodowym w małopolskich Chęcinach (1441), Mikołaj również objął kasztelanę brzezińską (1455–1469), z kolei Władysław osiągnął urząd podkanclerzego koronnego (1428–1434) oraz godności biskupa wrocławskiego (1434–1448), arcybiskupa gnieźnieńskiego i prymasa (1449–1453). Nasz Andrzej wraz ze swymi braćmi Mikołajem i Janem utrzymali świetną pozycję rodziny, kierując się zasadami wypracowanymi przez antenatów. Bracia Andrzeja obrali karierę świecką: Mikołaj dzierżył kolejno kasztelanie kruszwicką, brzezińską i brzeską kujawską, a Jan był m.in. wojewodą inowrocławskim i brzeskim kujawskim oraz starostą kruszwickim i inowrocławskim. Natomiast Andrzej podążał drogą swego stryja Władysława. Andrzej, po studiach w Krakowie (immatrykulowany w 1455 r., bakałarz w 1458 r. i magister w 1460 r.) oraz w Bolonii (doktorat obojga praw w 1462 r.), wszedł przed 1464 r. do kancelarii koronnej jako sekretarz i odtąd służył królowi, także jako jego zaufany poseł i doradca. Łaska monarchy, a z pewnością też własne zdolności, zapewniły mu karierę i w kancelarii koronnej, i w Kościele. Był kustoszem wrocławskim, kanonikiem krakowskim (1460 r.), kantorem (1463–1466) i kanonikiem wrocławskim (1466 r.), dziekanem łęczyckim, kanonikiem gnieźnieńskim i płockim, archidiakonem gnieźnieńskim (1466–1472) oraz kaliskim. Już w 1470 r. był królewskim kandydatem na biskupstwo płockie, a w grudniu 1471 r. otrzymał prowizję papieską na biskupstwo warmińskie (z którego nie zrezygnował jednak Mikołaj Tungen). Ostatecznie został administratorem biskupstwa przemyskiego (1476 r.), potem biskupem przemyskim (1 X 1479 r. otrzymał papieskie zatwierdzenie). Równocześnie, po przejściu Stanisława Kurozwęckiego na kanclerstwo, Andrzej awansował na opróżniony przez niego urząd podkanclerzego: z tytułem tym po raz pierwszy notowany jest 30 VIII 1479 r.³

Od tego dnia podkanclerzy Oporowski wraz z kanclerzem Kurozwęckim towarzyszyli królowi na trwającym do połowy listopada tego roku zjeździe w Nowym Korczynie, na którym wielki mistrz Zakonu Niemieckiego Marcin Truchsess złożył Kazimierzowi Jagiellończykowi przysięgę wierności⁴. Obserwacja wykonywanych tam przez Oporowskiego i Kurozwęckiego czynności kancelaryjnych po-

z lat 1400–1508. *Biblioteka Jagiellońska rkp.* 258, wyd. A. Gąsiorowski, T. Jurek, I. Skierska, przy współpracy R. Grzesika, t. 1, nr 22/069, 44 h/110, 51h/133, 55h/118, t. 2, s. 352, Kraków 2004; PSB 24 s. 132–144, 44 s. 173; UdR. Spisy 2 z. 1 s. 178–179, 2 z. 2 s. 279, 4 z. 1 s. 351, 6 z. 2 s. 255, 10 s. 191. Literatura: I. Sułkowska-Kurasiowa, *Polska kancelaria królewska w latach 1447–1506*, Wrocław 1967, s. 145–146; A. Szymczakowa, *Wisprawie daty śmierci wojewody łęczyckiego Piotra Oporowskiego*, „Acta Universitatis Nicolai Copernici”, *Historia* 26, 1992, z. 240, s. 134–141; A. Gąsiorowski, *Kanonicy wrocławscy w najstarszej metryce kapitulnej (1435–1500)*, w: *Duchowieństwo kapitulne w Polsce średniowiecznej i wczesnonowożytnej*, Toruń 2000, szczególnie s. 40, 49; T. Nowak, *Własność ziemska w ziemi łęczyckiej w czasach Władysława Jagielly*, Łódź 2003, szczególnie s. 336–340; Z. Wilk Woś, *Władysław z Oporowa (ok. 1395–1453) podkanclerzy królewski, biskup wrocławski i arcybiskup gnieźnieński*, „Studia Claromontana” 21, 2003, s. 173–450; S. Szybkowski, *Studia z genealogii i prozopografii polskiej szlachty późnośredniowiecznej*, Gdańsk 2003, s. 122–125 i według indeksu; A. Kowalska-Pietrzak, *Prałaci i kanonicy kapituły łęczyckiej do schyłku XV wieku*, Łódź 2004, s. 89–91.

³ Stanisław Kurozwęcki pełnił urząd podkanclerzego w latach 1476–1479 (do 1 sierpnia), a na kanclerstwie potwierdzony jest od 4 VIII 1479 r. do 31 V 1482 r., zmarł przed 2 VII 1482 r. (UdR. Spisy 10 nr 201, 628). O Oporowskim zob. UdR. Spisy 10 nr 629 (w PSB 24 s. 133, błędnie podano, że Oporowski po raz pierwszy z tytułem podkanclerzego wystąpił 1 VIII 1479 r.).

⁴ I. Sułkowska-Kurasiowa, *Itinerarij Kazimira Jagellona (sostojanie podgotovki)*, w: *Issledovanija po istorii Litovskoj Metriki*, Moskwa 1989, s. 316. Zjazd w Nowym Korczynie opisany został przez świadka tych wydarzeń Jana Długosza (*Joannis Długossii Annales seu cronicae incliti Regni Poloniae, liber duodecimus 1462–1480*, Kraków 2005 [dalej: Długosz 12], s. 436–439; por. też *Rozbiór krytyczny Annalium Poloniae Jana Długosza z lat 1445–1480*, t. 2, Wrocław 1965, s. 388).

twierdza funkcjonujący od dawna w literaturze pogląd, że kompetencje kanclerza i podkanclerzego były równorzędne w zakresie wystawiania dokumentów⁵. I Kurozwęcki, i Oporowski brali w tym czasie odpowiedzialność za przygotowanie królewskich dokumentów wieczystych i doczesnych: obaj wymieniani są w formułach *datum per manus*, relacjach i subskrypcjach⁶. Zarazem jednak nieściśła okazuje się opinia, że podkanclerzy Oporowski „kierował osobiście pracami kancelarii w Koronie i na Litwie”⁷. Podczas długiego pobytu króla w Nowym Korczynie w proces wystawiania dokumentów zaangażowany był i podkanclerzy, i kanclerz. Sytuacja może zmieniała się po wyjeździe Kazimierza Jagiellończyka z Nowego Korczyna do klasztoru Świętego Krzyża (17 XI 1479 r.) i Kozienic (23 listopada tego roku)⁸. Przy królu nadal był Oporowski, gdyż zarejestrował on 23 listopada w swej księdze wpisów dokument wystawiony właśnie w Kozienicach oraz tego dnia pisał z Kozienic do władz miasta Gdańska, prosząc o wypłacenie 50 florenów węgierskich przyznanych mu kwitancją królewską⁹. Natomiast nie wiemy, co robił i gdzie był w tym czasie kanclerz¹⁰. Z Kozienic król pojechał na Litwę i poświadczony jest tam nieprzerwanie od 25 XII 1479 r. do 5 I 1484 r.¹¹ Podczas częstych pobytów Kazimierza Jagiellończyka poza granicami Korony, a i później, w czasach królów Jana Olbrachta i Aleksandra, z monarchą podróżował zwykle podkanclerzy, a kanclerz pozostawał w Polsce¹². Tym razem na Litwę wyjechał z królem Kazimierzem jego kanclerz: Stanisława Kurozwęckiego wymieniają relacje i subskrypcje królewskich dokumentów wystawianych w Trokach 7 lutego oraz w Wilnie 29 III, 9 i 11 V 1480 r.¹³ Potem kanclerz wrócił do Korony: 30 VI 1480 r. uczestniczył wraz ze swym bratem Krzesławem, także kanonikiem krakowskim, w posiedzeniu kapituły ka-

⁵ S. Kutrzeba, *Urzędy koronne i nadworne w Polsce, ich początki i rozwój do r. 1504*, „Przewodnik Naukowy i Literacki” 31, 1903, s. 967–968. Pogląd S. Kutrzeby poparty został badaniami I. Sułkowskiej-Kurasiowej, *Polska kancelaria*, s. 8 n.

⁶ Oporowskiego wymieniają następujące dokumenty królewskie wystawione na zjeździe w Nowym Korczynie w 1479 r. (gwiazdka wskazuje dokumenty, w których wymieniany jest też kanclerz Stanisław Kurozwęcki; dokumentacja źródłowa wystąpienie Oporowskiego zob. niżej: Itinerarium): 30 sierpnia i 1 września — relacja; 12 września — relacja (dwa dokumenty z tego dnia); *28 września — świadek, *datum per manus*, relacja, subskrypcja; *14 października — świadek, *datum per manus*, relacja, subskrypcja; 16 i 24 października — relacja; 25 października — relacja, subskrypcja; *26 października — świadek; 28 października — relacja; 29 października — relacja, subskrypcja; 4 listopada — relacja; *10 listopada — świadek; 13 listopada — relacja. Natomiast kanclerza Stanisława Kurozwęckiego wymieniają dokumenty królewskie tamże wystawione (gwiazdka wskazuje dokumenty, w których wymieniony został również Oporowski; przecinkiem oddziela dokumenty wystawione tego samego dnia; znak równości łączy różne przekazy tego samego dokumentu): *28 września — świadek (*Zbiór dokumentów Zakonu Paulinów w Polsce*, t. 2: 1464–1550, oprac. J. Zbudniewek, Warszawa 2004 [dalej: ZbDokPaulinów 2], nr 55, C. epist. XV 1 nr 241); 11 października — relacja, subskrypcja (*Codex diplomaticus Regni Poloniae et Magni Ducatus Lithuaniae*, t. 4, [wyd. M. Dogiel], Wilnae 1764, s. 185); *14 października — świadek (AGZ 3 nr 124); 22 października — relacja, subskrypcja (*Materiały archiwalne wyjęte głównie z Metryki Litewskiej od 1348 do 1607 roku*, wyd. A. Prochaska, Lwów 1890 [dalej: ProchaskaML], nr 197); *26 października — *datum per manus*, relacja, subskrypcja (AGZ 6 nr 128); 5 listopada — relacja, subskrypcja (AP Gdańsk, 300 D/2 nr 205); *10 listopada — *datum per manus*, subskrypcja (*Materiały rękopiśmienne do Kodeksu dyplomatycznego Małopolski*, t. 5, w: Biblioteka Polskiej Akademii Umiejętności i Polskiej Akademii Nauk w Krakowie [dalej: KM 5],teczka O nr 169 — odpis z or. u OO. Dominikanów w Krakowie = MK 98 k. 87–87v); 13 listopada — relacja (MK 69 k. 161–162v = MRPS 4 suppl. nr 1079); 16 listopada — relacja, subskrypcja (AGAD, perg. 4886, 5212); 18 listopada — relacja, subskrypcja (AGAD, perg. 926).

⁷ M. Bielińska w: *Dyplomatyka polska wieków średnich*, Warszawa 1971, s. 218.

⁸ Święty Krzyż: Długosz 12 s. 442; Kozienice: MK 13A II nr 13.

⁹ MK 13A II nr 13. List Oporowskiego zachowany w: AP Gdańsk, 300 D/6 nr 109. B. Możejko, *Czynsz gdański w polityce Kazimierza Jagiellończyka i jego synów (1468–1516)*, Gdańsk 2004, s. 169–170, ustaliła, że kwitancja dla Oporowskiego została wystawiona na ratę czerwcową 1481 r., ale wypłacona została w lutym 1480 r. (powiększona o kolejne 50 florenów).

¹⁰ Stanisław Kurozwęcki otrzymał wprawdzie w tym czasie prepozyturę gnieźnieńską, ale nie był obecny w Gnieźnie: recepcja przez kapitułę jego prokuratora Andrzeja Dąbrowskiego nastąpiła 20 XII 1479 r. (AA w Gnieźnie, Acta capituli Gnesnensis, Acta Cap. B 15 k. 442v–443; zob. też J. Korytkowski, *Pralac i kanonicy katedry metropolitalnej gnieźnieńskiej od roku 1000 aż do dni naszych*, t. 2, Gniezno 1883, s. 399, tu nieściśła, na podstawie tegoż źródła, mowa o instalacji).

¹¹ Długosz 12 s. 444, pisze, że święta Bożego Narodzenia 1479 r. król spędził w Grodnie. Ostatni raz na Litwie poświadczony jest 5 I 1484 r., również w Grodnie (*Akta stanów Prus Królewskich*, t. 1 [1479–1488], wyd. K. Górski i M. Biskup, Toruń 1955 [dalej: AktaSt 1], nr 134). Potem przybył na sejm do Lublina, obradujący w styczniu i lutym 1484 r. (M. Stankowa, *Księgi sądów królewskich odbywanych na sejmach w Lublinie w XV i XVI wieku*, „Archeion” 67, 1979, s. 160–162).

¹² Zob. I. Sułkowska-Kurasiowa, *Polska kancelaria*, s. 23–24; też, *Księgi polskiej kancelarii koronnej w drugiej połowie XV wieku*, St. Źródł 6, 1961, s. 91. Zob. też A. Gąsiorowski, *Polskie itineraria późnośredniowieczne*, Zap. Hist. 50, 1985, z. 3, s. 228–232 (fragment itinerarium kanclerza koronnego Jana Gruszczyńskiego zestawiony z itinerarium króla).

¹³ Dnia 7 lutego i 29 marca: AP Gdańsk, 300 D/2 nr 207, 212; 9 maja: AGAD, perg. 5406; 11 maja (dwa dokumenty): C. epist. XV 3 nr 287 = AktaSt 1 nr 20 = *Katalog dokumentów pergaminowych Biblioteki Czartoryskich w Krakowie*, t. 1, oprac. W. Szelińska i J. Tomaszewicz, Kraków 1975, nr 663, AP Gdańsk, m. Elbląg, nr 368/I, 84).

tedralnej krakowskiej¹⁴. Do króla na Litwę już najpewniej nie wrócił. Według Jana Korytkowskiego wyjechał do Rzymu, gdzie złożyć miał papieżowi Sykstusowi IV przysięgę na wierność Stolicy Apostolskiej, swemu arcybiskupowi i Kościołowi gnieźnieńskiemu, zdaje się wymuszoną protestami arcybiskupa Jakuba Sienieńskiego przeciwko recepcji Kurozwęckiego na prepozyturę gnieźnieńską¹⁵. Od października 1480 r. kanclerz poświadczony jest w Polsce. Uczestniczył w posiedzeniach kapituły krakowskiej (2 lub 3 X 1480 r., potem 3 II i 13 IV 1481 r.) oraz gnieźnieńskiej (26 X 1480 r. — tego dnia wybrany został przez kapitułę, po śmierci arcybiskupa Jakuba z Sienna¹⁶, administratorem *sede vacante*, potem 28–31 X i 27–28 XII 1480 r. oraz 12 VIII 1481 r.)¹⁷. Diecezją gnieźnieńską administrował aż do 21 XII 1481 r., tj. do chwili recepcji przez kapitułę nowego arcybiskupa Zbigniewa Oleśnickiego (a dokładniej: jego prokuratora Jana Lasockiego)¹⁸. Kanclerz Kurozwęcki po powrocie z Litwy najpewniej — tak jak pozostali kanclerze Kazimierza Jagiellończyka — nie podejmował prac kancelaryjnych pod nieobecność w Polsce monarchy¹⁹. Czynn timer uczestniczył w życiu Kościoła, ale zwraca uwagę brak w znanych mi źródłach informacji o jego aktywności politycznej²⁰. Wiemy, że wszyscy pozostali kanclerze Kazimierza Jagiellończyka, których zostawiał w Koronie na czas swych długich i częstych pobytów na Litwie, nie rezydowali stale w Krakowie lub w swych dobrach rodzinnych czy też — w przypadku biskupów — przy swoich katedrach, lecz prowadzili w imieniu władcy ożywioną działalność polityczną, wiążącą się z podróżami, także zagranicznymi²¹. Stanisław Kurozwęcki jest jedynym kanclerzem Kazimierza Jagiellończyka, o którym nie wiemy, czy pod nieobecność w Koronie monarchy zajmował się polityką państwową, tj. od chwili swego powrotu od króla z Litwy po 11 maja, a przed 30 VI 1480 r. aż do swej śmierci. Zmarł po 31 V, a przed 2 VII 1482 r.²²

Podobnie podkanclerzy Oporowski, który pozostał w Polsce po wyjeździe króla na Litwę wraz z kanclerzem pod koniec 1479 r., najpewniej nie podejmował wówczas prac kancelaryjnych i nie prowadził spraw politycznych. Może w okresie Adwentu 1479 r. udał się do Przemyśla, spełniając kanoniczny obowiązek?²³ Od lutego do czerwca 1480 r. notowany jest w Koro-

¹⁴ Archiwum Kapitulne w Krakowie, Acta actorum capituli Cracoviensis, AAC 2 k. 158.

¹⁵ J. Korytkowski, *Pralaci*, t. 2, s. 399. Jedynym dowodem na wyjazd Kurozwęckiego do Rzymu jest rota jego przysięgi z datą roczną 1480, przechowywana w AA w Gnieźnie (Gn. 498 = reg. *Dzieje Poznania i województwa poznańskiego [w granicach z 1974 r.]*. Informator o materiałach archiwalnych, t. 2, Warszawa 1982, s. 169 nr 1253).

¹⁶ Jakub z Sienna zmarł 4 X 1480 r. (*Acta capitulorum nec non iudiciorum ecclesiasticorum selecta*, t. 1, wyd. B. Ulanowski, Kraków 1894 [dalej: AC 1], nr 2221).

¹⁷ Dnia 2 lub 3 X 1480 r.: Archiwum Kapitulne w Krakowie, AAC 2 k. 159–159v, tu: *Lune tertia mensis Octobris*, jednak dzień 3 X 1480 r. przypadał nie w poniedziałek, lecz we wtorek (zob. *Acta capitulorum Cracoviensis et Plocensis selecta*, nr 237, gdzie też zapiska wydana pod datą: 3 X 1480 r.); 3 II i 13 IV 1481 r.: Archiwum Kapitulne w Krakowie, AAC 2 k. 162, 162v; 26 X, 28–31 X i 27–28 XII 1480 r. oraz 12 VIII 1481 r.: AA w Gnieźnie, Acta capituli Gnesnensis, Acta Cap. B 16 k. 8v–9 (= AC 1 nr 2223), k. 10v–16, 25; zob. też A. Gąsiorowski, I. Skierska, *Sredniowieczni oficjale gnieźnieńscy*, Roczn. Hist. 61, 1995, s. 82. J. Korytkowski, *Pralaci*, t. 2, s. 399, a zapewne za nim PSB 16, s. 276, pomyłkowo podają 27 X 1480 r., zamiast 26 października, jako dzień wyboru Kurozwęckiego na administratora *sede vacante* (archi)diecezji gnieźnieńskiej.

¹⁸ AC 1 nr 2240.

¹⁹ Tak w zasadzie postępowano też w czasach królów Jana Olbrachta i Aleksandra. Jedynie w czasie pobytu tego ostatniego na Litwie od czerwca 1502 r. do października 1503 r. kancelaria działała i przy królu, i w Koronie. Pracami kancelaryjnymi kierował na Litwie pierwszy sekretarz, który prowadził tam własną księgę wpisów (obecnie: MK 20), a w Koronie dokumenty wystawiali — na pisemne polecenie króla nadesłane z Litwy — kanclerz i podkanclerzy, którzy również prowadzili własne księgi wpisów (obecnie: MK 17 i 19). Zob. I. Sułkowska-Kurasiowa, *Polska kancelaria*, s. 24, 98.

²⁰ Pamiętamy o jego zaangażowaniu w wybór przez kapitułę gnieźnieńską na arcybiskupa Zbigniewa Oleśnickiego, czyli kandydata króla (AC 1 nr 2230). Wybór ten z oczywistych względów był aktem „wagi w dużej mierze państwowej” (A. Gąsiorowski, *Arceybiskupi gnieźnieńscy w Polsce pierwszych Jagiellonów*, Roczn. Hist. 59, 1993, s. 96).

²¹ Do takiego uogólnienia uprawniają badania I. Sułkowskiej-Kurasiowej, *Polska kancelaria*, s. 10–22 oraz opublikowane biogramy kanclerzy koronnych (PSB 13 s. 517–519 — Jana Taszki Koniecpolskiego, 9 s. 55–57 — Jana Gruszczyńskiego, 5 s. 71–73 — Jakuba z Dębna, 8 s. 421–423 — Uriela Górki, 16 s. 272–273 — Krzesława Kurozwęckiego). Zob. też F. Kiryk, *Jakub z Dębna na tle wewnętrznej i zagranicznej polityki Kazimierza Jagiellończyka*, Wrocław 1967, s. 108 n. oraz W. Kujawski, *Krzesław z Kurozwęk jako wielki kanclerz koronny i biskup wrocławski*, Warszawa 1987, s. 58 n.

²² UdR. Spisy 10 nr 201.

²³ O obowiązku rezydującym biskupów przy swej katedrze w okresie Adwentu i Wielkiego Postu zob. I. Skierska, *Dwór i urząd biskupi w późnośredniowiecznej diecezji poznańskiej*, Roczn. Hist. 60, 1994, s. 189; A. Gąsiorowski, *Święcenia w diecezji kujawskiej na przełomie XV i XVI wieku*, Roczn. Hist. 57, 2001, s. 87 i przyp. 39. Według informacji ustnej dr Izabeli Skierskiej z Instytutu Historii PAN w Poznaniu, której dziękuję za konsultację, obowiązek ten sprowadzał się do pobytów biskupa przy swej katedrze około Bożego Narodzenia oraz około Wielkiego Tygodnia do części (całości) Tygodnia Przewodniego.

nie²⁴: w lutym był w Kruszwicy, a więc na terenie starostwa, które przejął po swym ojcu Piotrze (wraz z sumami zastawnymi zapisanymi Piotrowi na Kruszwicy przez króla w 1466 r.²⁵), a na początku czerwca ponownie w Kruszwicy lub (i ?) w Radymnie, czyli w swej diecezji przemyskiej²⁶. Potem wezwany został na Litwę, gdzie zastąpił przy królu kanclerza Stanisława Kurozwęckiego: Oporowski poświadczony jest tam od 10 VII 1480 r.²⁷ Zapewne przybył na Litwę wcześniej, może już w maju lub w czerwcu, tj. zanim Kurozwęcki wrócił do Polski. Odtąd działalność Oporowskiego, przede wszystkim kancelaryjna, jest doskonale poświadczona (o czym szczegółowo niżej). Podczas pobytu na Litwie Kazimierz Jagiellończyk jeszcze raz wynagrodził oddanie i zasługi swego podkanclerzego: po przejściu Zbigniewa Oleśnickiego w końcu 1480 r. na arcybiskupstwo gnieźnieńskie, król prezentował Oporowskiego na opróżnione przez Oleśnickiego biskupstwo wrocławskie (zawierzenie papieskie Oporowski otrzymał 12 X 1481 r., ale objął je przez swego prokuratora²⁸). W tym czasie Oporowski dwukrotnie opuścił na krótko króla: 16 X 1480 r. był jeszcze w Trokach, ale 17 grudnia tego roku przebywał w Toruniu, skąd wraz z arcybiskupem Zbigniewem Oleśnickim wzywał gdańszczan do przeznaczenia podatku z ziem pruskich na spłatę zaciężnych i zobowiązań wobec wielkiego mistrza Zakonu Niemieckiego²⁹. Niewątpliwie podróż do Torunia w tak ważnej i pilnej sprawie odbył na polecenie monarchy. Z Torunia przybył znów do swego starostwa kruszwickiego (14 I 1481 r.), a potem wrócił na Litwę (przed 10 II 1481 r.). W 1481 r., od maja do sierpnia, Oporowski ponownie nie jest notowany przy królu. Wiemy tylko, że 27 VII 1481 r. przebywał we Wrocławku. Nie znamy celu tej wizyty. Z pewnością nie chodziło o dokonanie uroczystego ingresu do katedry, tak jak przed laty uczynił jego stryj Władysław, gdyż Andrzej zatwierdzenie papieskie na biskupstwie wrocławskim otrzymał dopiero w październiku, a wówczas był już na Litwie i pozostał tam do śmierci. Może krótko przed nią chciał znów dotrzeć do Wrocławka, ale zamiar ten nie został spełniony³⁰. Swój testament spisał 25 IV 1483 r. na Litwie, we dworze wielkksiążęcym w mieście Merecz (nad Niemnem), gdzie też najpewniej zmarł najpóźniej 7 maja³¹.

Po stosunkowo krótkim okresie podkanclerstwa Oporowskiego pozostało kilkadziesiąt dokumentów królewskich z jego relacją, subskrypcją lub formułą *datum per manus* (zob. niżej: Itinerarium), a także rejestr kwitancji z lat 1482–1483 i dwie jego księgi wpisów: jedna zachowana w obecnej księdze MK 14 i druga niedawno wydana z odpisu Antoniego Prochaski wraz ze wspomnianym rejestrem kwitancji³². Bez wątplenia są to księgi podkanclerskie Oporowskiego. W obu księgach wpisów

²⁴ W MK 13A II nr 14, opublikowany został dokument królewski wydany w Trokach, z datą 22 II 1480 r. W uwadze przy tym dokumencie dopuszczałam datę 19 września tego roku. Obecnie, gdy znamy dość dokładnie itinerarium podkanclerzego Oporowskiego, trzeba uznać za pewną datę wrześniową.

²⁵ *Acta capitulorum nec non iudiciorum ecclesiasticorum selecta*, t. 2, wyd. B. Ulanowski, Kraków 1902, nr 758.

²⁶ Dnia 3 II 1480 r. Oporowski pisał z Kruszwicy do rady miasta Gdańska, dziękując za rejestrację kwitancji (o niej zob. przyp. 9) i prosił o wypłacenie mu nie 50, lecz 100 florenów, bo na taką sumę opiewał nowy zapis królewski (o losach tej kwitancji zob. B. Możejko, *Czynsz gdański*, s. 176). Z 3 czerwca tego roku pochodzą dwa listy Oporowskiego, oba zachowane w oryginałach i wystawione w sobotę w oknie Bożego Ciała. Jeden, datowany w biskupim mieście Radymnie (*Datum ex Radimna*), skierowany był do władz Bardiowa w sprawie mieszczanina z biskupiego Brzozowa (dziękuję prof. Stanisławowi A. Sroce z Instytutu Historii Uniwersytetu Jagiellońskiego za udostępnienie kserokopii wykonanej z oryginału). W drugim, wystawionym na zamku w Kruszwicy, Oporowski prosił radę Gdańska o zrealizowanie kwitancji królewskiej na 100 florenów, wystawionej dla (dworzanina królewicza Kazimierza) Rafała z Leszna (przekazy źródłowe zob. niżej: Itinerarium). Oczywiście jest, że Oporowski w tym samym dniu nie mógł być i w Kruszwicy, i w Radymnie. Może w jednym z listów mamy błąd pisarza, albo — zgodnie z sugestią prof. Tomasza Jurka — list z Radymna wysłał do Bardiowa w imieniu i na polecenie biskupa Oporowskiego zarządcą dóbr biskupstwa przemyskiego. Można jedynie stwierdzić, że list z Radymna pisany był inną ręką, niż kilka zachowanych listów Oporowskiego (które wysyłał nie jako podkanclerzy, lecz biskup przemyski, potem wrocławski), w których można wyróżnić ręce dwóch pisarzy. Jednym z nich był najpewniej kanclerz biskupa i kanonik wrocławski Krystyn z Bowętowa (o nim zob. MK 13A III s. 142 przyp. 176).

²⁷ Zob. niżej, Itinerarium.

²⁸ O recepcji jego prokuratora — wprowadzającej biskupa w uprawnienia i obowiązki wobec diecezji — też nie ma w znanych mi źródłach informacji, ale bez wątplenia miała ona miejsce: po śmierci Oporowskiego wyznaczono zarządców dóbr stołowych zmarłego biskupa, co oznacza, że wcześniej zostały one przekazane Oporowskiemu przez kapitułę. Zob. na ten temat szczegółowo MK 13A I s. 20 i przyp. 67.

²⁹ Zob. niżej, Itinerarium.

³⁰ Informacja o zamiarze wyjazdu biskupa Oporowskiego do Wrocławka pochodzi ze spisanych w XVII w. „Żywotów biskupów wrocławskich” Stefana Damalewicza (zob. na ten temat szczegółowo MK 13A I s. 20 i przyp. 67).

³¹ O dacie śmierci Oporowskiego zob. szczegółowo MK 13A I s. 20 i przyp. 67, 68.

³² MK 13A II i III.

regularnie występuje on i tylko on w formułach relacyjnej i *datum per manus* (zob. niżej: zestawienia wpisów), a z kolei w rejestrze kwitancji odnotowano, że w okresie choroby Oporowskiego jego rejestr przejął biskup elekt przemyski (i sekretarz królewski) Piotr Mosiński z Bnina³³.

Opis pierwszej księgi, zachowanej w MK 14, zawdzięczamy przede wszystkim Eustachemu Nowickiemu, który przed laty miał do niej dostęp w chwili, gdy wyjęta została z pierwotnej oprawy, oraz Irenie Sułkowskiej-Kurasiowej³⁴. Księga ta jest zbiorem 17 składek, z których niektóre zostały przypadkowo i pomyłkowo razem oprawione, jak już składka 1, która jest fragmentem księgi kancelarskiej z 1492 r. (k. 1–4). Składki 2 i 3 zawierają omawiany niżej fragment księgi podkanclerskiej z lat 1477–1478 i każda składka liczy dwa arkusze, czyli składka 2 to k. 15–18v, a składka 3 to k. 19–22v. Natomiast składki 4 i 5 zawierają fragment księgi podkanclerskiej Oporowskiego z lat 1479–1483 (s. 23–60), zaś składkę 6 (s. 61–69) rozpoczynają wpisy *sub signeto* z maja 1483 r. Reszta księgi jest księgą podkanclerską z lat 1484–1490, która zawiera też dwa wpisy z lat 1491 i 1492. Na końcu księgi znajduje się jeszcze wykaz *Nomina dignitariorum, exactorum et dies conventionum*.

W literaturze od prawie stu lat funkcjonuje opinia, że księga MK 14 zawiera na s. 15–60 księgę wpisów podkanclerzego Oporowskiego z lat 1478–1483³⁵. Tymczasem w księdze tej na kartach (a nie stronach) 15–22v³⁶ (składki 2 i 3 księgi) znajdują się wpisy dokumentów wystawianych przez kancelarię królewską już od 3 IX 1477 r. do 16 VII 1478 r., czyli na długo przed objęciem podkanclerstwa przez Oporowskiego³⁷. Dopiero bezpośrednio po nich następują na s. 23–60 (składki 4 i 5 księgi) wpisy datowane od 30 VIII 1479 r. do 1 IV 1483 r.³⁸ i jest to bez wątpienia fragment księgi podkanclerskiej Oporowskiego, wymienianego wielokrotnie w formułach relacyjnej i *datum per manus*³⁹. Dalej, na s. 61–69 (składka 6 księgi), widnieją wpisy z okresu od 27 maja do 1 XII 1483 r.⁴⁰, czyli wniesione do księgi po śmierci Oporowskiego.

Badacze nie zajmowali się pierwszym fragmentem księgi MK 14, z wpisami od 3 IX 1477 r. do 16 VII 1478 r. (k. 15–22v), uznając go za integralną część księgi podkanclerskiej Oporowskiego⁴¹. Zapewne przyjęto, że partię dokumentów z tego okresu wpisano z dużym opóźnieniem do księgi Oporowskiego. Taki tok pracy kancelaryjnej był przecież zwykłą praktyką, powodującą powszechne w księgach przemieszanie chronologiczne wpisów. Właściwemu rozpoznaniu tego fragmentu księgi nie sprzyja opuszczenie przez wpisujących dokumenty do księgi pisarzy, formuł końcowych, jak *datum per manus*, subskrypcji, a zwłaszcza relacji⁴², które mogłyby jednoznacznie określić, czy była to księga wspólna kanclerza i podkanclerzego, czy też należała tylko do jednego z nich.

³³ MK 13A III nr 394.

³⁴ E. Nowicki, *Studia*, s. 97–101; *Inwentarz Metryki Koronnej. Księgi wpisów i dekretów kancelarii królewskiej z lat 1447–1795*, oprac. I. Sułkowska-Kurasiowa i M. Woźniakowa, Warszawa 1975, s. 19–20; I. Sułkowska, *Księgi polskiej kancelarii*, s. 86.

³⁵ Zob. E. Nowicki, *Studia nad kancelarią koronną Kazimierza Jagiellończyka*, Lwów 1912, s. 106; *Inwentarz Metryki Koronnej*; I. Sułkowska, *Księgi polskiej kancelarii*, s. 86, 98, ostatnio B. Możejko, *Czynsz gdański*, s. 68. Z kolei S. Kętrzyński, *Zarys nauki o dokumencie polskim wieków średnich*, Warszawa 1934, s. 419, pisał o zachowaniu się księgi podkanclerskiej Oporowskiego (tylko) z 1479 r.

³⁶ Badacze podają na ogół paginację, choć w księdze MK 14 mamy na przemian paginację i foliację. W dalszym ciągu używam — cytowanej też w MRPS 1 — numeracji naniesionej jedną ręką jeszcze w czasach staropolskich, choć jest ona niekonsekwentna: najpierw mamy foliację (k. 15r–22v), potem kolejnymi numerami (23–69) oznaczane są już poszczególne strony. Istnieje też późniejsza foliacja i paginacja, naniesiona również jedną ręką (k. 1–4 oznaczono jako s. 1–8, k. 15–22v — jako k. 7–14v, a s. 23–69 — jako k. 15–38).

³⁷ MK 14 k. 15–22v = MRPS 1 nr 1441–1442, 1445–1485. Tu i niżej podaję nie tylko karty lub strony księgi, ale też — by ułatwić Czytelnikowi kontrolę niniejszego tekstu — odpowiadające wpisom do księgi numery ich regestów wydanych w MRPS 1.

³⁸ MK 14 s. 23–60 = MRPS 1 nr 1538, 1541–1554, 1557–1573, 1575–1602.

³⁹ W dokumentach z 30 VIII, 14 i 16 X 1479 r.; 12 I, 9 i 27 VI, 19 VIII, 18 XI 1482 r.; 1 IV 1483 r. (MK 14 s. 23, 33–36, 46–48, 50, 60 = MRPS 1 nr 1541, 1546, 1548, 1571, 1575, 1576, 1578, 1584, 1602).

⁴⁰ MK 14 s. 61–69 = MRPS 1 nr 1603–1609, 1611–1617, 1619. W MRPS 1 nr 1618, zamieszczono, z powołaniem na MK 14 s. 60, wpis: *Certa ordinatio regia occasione capitaneatus Lublinensis*. W MK 14 nie ma jednak wpisu dokumentu o podobnej treści.

⁴¹ Zob. przyp. 35.

⁴² Po 1471 r. formuła relacyjna dokumentów królewskich wymienia wyłącznie pracowników kancelarii (I. Sułkowska-Kurasiowa, *Polska kancelaria*, s. 69). Natomiast nierozstrzygnięte jest nadal zagadnienie znaczenia formuły relacyjnej w dokumentach króla Kazimierza Jagiellończyka. S. Kętrzyński, *Uwagi i przyczynki do studiów nad kancelarią koronną Kazimierza Jagiellończyka*, Przeg. Hist. 15, 1912, s. 103–109, w gwałtownej polemice z E. Nowickim pisał, że relacja i inne formuły koń-

Przyjrzyjmy się zatem sekwencji wpisów w księdze MK 14 na k. 15–22v, pamiętając, że nie wiemy, czy w księdze nie zostały podczas oprawy przedstawione karty lub składki (regesty dokumentów Teodora Wierzbowski wydał chronologicznie, nie nadają się zatem one dla potrzeb naszej analizy)⁴³.

W poniższym zestawieniu kolejne wpisy opatrują informacją o karcie księgi, podają rozwiązana datę dzienną wraz z datą roczną i miejscem wydania oraz informują o formułach końcowych dokumentów. W nawiasach okrągłych umieszczam numer regestu z t. 1 sumariuszy Teodora Wierzbowskiego (MRPS 1), odpowiadający wpisowi do księgi, gdyż ułatwi to zapoznanie się z treścią wpisu, a w nawiasach kwadratowych — zrekonstruowane daty oraz miejsca wydania. Tylko przy datach zrekonstruowanych podaję zapis źródłowy (czasem pisarz wpisywał datę dzienną, a pomijał roczną, niekiedy pisał tylko *eodem die* lub *anno quo supra*, nadto księga ta jest poważnie uszkodzona i stąd nieczytelne słowo w jednym wpisie, a w innym datacja zachowana jest tylko częściowo, ze względu na urwany brzeg karty)⁴⁴. Gwiazdka (*) wskazuje wpisy zakłócające ciąg chronologiczny⁴⁵.

k. 15: 3 [VI 1478 r., Piotrków] na sejmie walnym, *anno Domini* [dalej brzeg karty udarty], *feria 4 in crastino sancti Marcelli* [dalej brzeg karty udarty] (= MRPS 1 nr 1451)

*k. 15–15v: 1 VI 1478 r., Piotrków na sejmie walnym (= MRPS 1 nr 1450)

k. 15v: [1478 r.] (= MRPS 1 nr 1471, pomyłkowo k. 16)

k. 15v: trzy wpisy [1478 r.] (= MRPS 1 nr 1468–1470)

*k. 16: [31 I 1478 r.], Piotrków na sejmie walnym, *sabbato ante Carnisprivium, anno quo supra* (= MRPS 1 nr 1441, błędnie, że wpis pochodzi z MK 12 i nosi datę: 15 II 1477 r.)

k. 16–16v: [1478 r.], *anno quo supra*⁴⁶ (= MRPS 1 nr 1445, pod: 1477 r.)

*k. 16v: 3 IX 1477 r., Kraków (= MRPS 1 nr 1442)

k. 16v: 8 VI 1478 r., Piotrków na sejmie walnym (= MRPS 1 nr 1452)

k. 16v: 10 VI 1478 r., [Piotrków] (= MRPS 1 nr 1453)

cowe oznaczają ostatnią kontrolę czystopisu przed jego uwierzytelnieniem przez przywieszenie pieczęci i ewentualnie podpis. E. Nowicki, *Studia*, s. 10–36 oraz I. Sułkowska-Kurasiowa, *Polska kancelaria*, s. 69, przyjmują, że relacja dotyczy przyniesienia do kancelarii królewskiego rozkazu spisania dokumentu. Natomiast K. Górski, *Wojciech z Żychlina*, Prace Komisji Historycznej Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk, t. 9, Poznań 1936, z. 1, s. 45, uznał, że formuły końcowe, w tym relacja, dotyczą opieczętowania dokumentów (zob. również tenże w: *Kwart. Hist.* 75, 1968, z. 2, s. 427–428).

⁴³ Daty i miejsca wydania królewskich dokumentów zgodne są z itinerarium Kazimierza Jagiellończyka. Zob. F. Papée, *Itinerarium Casimiri IV z lat 1454–1479*, Biblioteka PAU i PAN w Krakowie, rkps 2235 k. 5v (itinerarium z lat 1477–1478) oraz I. Sułkowska-Kurasiowa, *Itinerarij*, s. 313–315. W zasadzie w poniższym zestawieniu i w następnych nie informuję, które (nieliczne) dokumenty nie pochodzą z kancelarii królewskiej. Dla naszych rozważań nie ma to znaczenia, a treść dokumentów wpisanych do księgi łatwo ustalić — poprzez ich regesty zamieszczone w MRPS 1 lub (dla zestawienia trzeciego) — sięgając do MK 13A II.

⁴⁴ Te szczegółowe informacje, przynajmniej o niepełnym lub zepsutym zapisie źródłowym datacji, wydają się niezbędne. Wpisy dokumentów w księgach Metryki niekiedy opatrzone są błędną datą dzienną i roczną, wynikającą z pomyłek pisarzy. Nie każdy dokument wpisany do księgi Metryki można skonfrontować z jego oryginałem lub innym przekazem. Na tego typu pomyłki w datacji wpisów w MK zwracał już uwagę E. Nowicki, *Studia*, s. 88, a za nim S. Kętrzyński, *Zarys nauki*, s. 425. Także w poniższym zestawieniu są dwa wpisy (oba na k. 20v) z pomyłoną przez pisarza datą dzienną, nadto wydawca MRPS dwa inne wpisy opatrzył błędną datą roczną (MRPS 1 nr 1441, 1445). Ostatnio na problem ten zwrócił też uwagę Z. Zyglewski, *Mikołaj Działyński jako wojewoda inowrocławski w latach 1484–1491*, „Ziemia Kujawska” 13, 1998, s. 53–57, który wykazał, że kilka dokumentów w MK 14 (na s. 94, 95, 147 = MRPS 1 nr 1620, 1621, 1622) opatrzonych zostało przez pisarza bez wątplenia błędną datą roczną (jest 1484 r., zamiast 1485 r.) i pod taką błędną datą opublikowane zostały ich regesty w MRPS, a stąd przeniknęły do literatury, stając się podstawą dla nowych, acz błędnych koncepcji.

⁴⁵ W tym fragmencie księgi występuje znaczne przemieszanie chronologiczne wpisów. E. Nowicki, *Studia*, s. 75, tłumaczy zaburzenia chronologii wpisów w księgach Metryki tym, że dokumenty wpisywano „jakby hurtowo, nie zważając na porządek chronologiczny”. Z kolei S. Kętrzyński, *Zarys nauki*, s. 430, odrzucił ten pogląd, stwierdzając, że do ksiąg nie wpisywano od razu większej liczby dokumentów, które można by uporządkować, lecz zmieniający się pisarze wnosili do ksiąg jeden lub co najwyżej kilka wpisów od razu, w miarę postępu prac kancelaryjnych, te zaś mogły się przeciągać, gdyż do ksiąg wnoszono dokumenty nie tylko według ich oryginałów, ale i ich koncepcji, które wymagały jeszcze korekty.

⁴⁶ Jest to królewska nominacja dla Jana Długosza z Nieszkowa na burgrabiego zamku krakowskiego po śmierci Mikołaja Krejdlara (który po raz ostatni wystąpił w znanych nam źródłach 25 IV 1477 r.: UDR. Spisy 4 z. 5 nr 97 i PSB 15 s. 292–293). W UDR. Spisy 4 z. 5 nr 102, z powołaniem na regest zamieszczony w MRPS 1 nr 1445, podano datę nominacji: 6 IX 1477 r. Datą tą opatrzone jest wprawdzie najbliższy regest, który w MRPS poprzedza akt nominacji, lecz został on sprządzony według wpisu w księdze MK 12 s. 250 (= MRPS 1 nr 1443, podobnie nr 1444). Z pewnością nie można tej daty odnieść do wpisu zawartego w MK 14.

- *k. 16v: [22–27] V 1478 r., Piotrków na sejmie walnym, *feria* [słowo nieczytelne] *infra octavas Corporis Christi 1478* (= MRPS 1 nr 1449)
- k. 17: 13 VI 1478 r., Piotrków na sejmie walnym (= MRPS 1 nr 1459)
- k. 17: cztery wpisy [1478 r.] (= MRPS 1 nr 1475, 1474, 1473, 1472)
- k. 17v: 22 VI 1478 r., Radom (= MRPS 1 nr 1464)
- *k. 17v: 14 VI 1478 r., [Piotrków?]⁴⁷ (= MRPS 1 nr 1461)
- *k. 17v: [14 VI 1478 r., Piotrków?], *eodem die* (= MRPS 1 nr 1462)
- k. 17v: 22 VI 1478 r., Radom (= MRPS 1 nr 1463)
- k. 18–18v: 27 VI 1478 r., Sandomierz (= MRPS 1 nr 1465)
- k. 18v: [1478 r.] (= MRPS 1 nr 1477)
- k. 18v: [1478 r.] (= MRPS 1 nr 1476)
- k. 18v: 13 VII 1478 r., [Sandomierz] (= MRPS 1 nr 1466)
- k. 18v: 16 VII [1478 r., Sandomierz], *feria 5 in crastino Divisionis Apostolorum* (= MRPS 1 nr 1467)
- k. 18v–19: dwa wpisy [1478 r.] (= MRPS 1 nr 1478, 1479)
- *k. 19–19v: [10] VI [1478 r.], Piotrków na sejmie walnym, *feria 4 ante festum s. Viti, anno ut supra* (= MRPS 1 nr 1454)
- *k. 19v: [10] VI [1478 r.], Piotrków na sejmie walnym, *feria 4 proxima ante Viti, anno quo supra, dominus rex per se* (= MRPS 1 nr 1455)
- *k. 20: [16 III 1478 r.], Radom, *feria 2 post dominicam Ramispalmarum, anno quo supra* (= MRPS 1 nr 1446)
- *k. 20: 11 VI 1478 r., Piotrków na sejmie walnym (= MRPS 1 nr 1456)
- *k. 20–20v: [11] VI [1478 r., Piotrków], *feria 5 ante Viti, datum ut supra* (= MRPS 1 nr 1457)
- *k. 20v: [11] VI [1478 r., Piotrków], *eodem die* (= MRPS 1 nr 1480 = kop. 2 MK 98 k. 15 nr 15, tu z datą: 12 VI 1478 r., Piotrków na sejmie, relacja i subskrypcja podkanclerzego Stanisława Kurozwęckiego)⁴⁸
- *k. 20v: [11] VI [1478 r., Piotrków], *eodem die* (= MRPS 1 nr 1481 = or. AGAD, perg. 885, w or. z datą: *feria sexta proxima ante festum sancti Viti 1478*, czyli 12 VI 1478 r., Piotrków na sejmie walnym, relacja i subskrypcja podkanclerzego Stanisława Kurozwęckiego = odpis z or. Teki Naruszewicza w Bibliotece Książąt Czartoryskich w Krakowie [dalej: TNar], 21 nr 94)⁴⁹
- k. 20v: cztery wpisy [1478 r.] (= MRPS 1 nr 1482–1485)
- *k. 21: 13 V 1478 r., Opoczno (= MRPS 1 nr 1447)
- *k. 21v: 13 V 1478 r., Opoczno (= MRPS 1 nr 1448)
- *k. 22–22v: 12 VI 1478 r., Piotrków na sejmie (= MRPS 1 nr 1458)
- *k. 22v: 13 VI 1478 r., Piotrków na sejmie (= MRPS 1 nr 1460).

W sumie mamy 43 wpisy na k. 15–22v. Stanowią one grupę zwartą chronologicznie: poza jednym z 3 IX 1477 r. na k. 16v, wszystkie pozostałe pochodzą najprawdopodobniej wyłącznie z 1478 r. Wśród wpisów z 1478 r. są dwa dokumenty bez formuły datacyjnej (wpisano tylko *eodem die*), miejsca wydania, relacji i subskrypcji (oba na k. 20v = MRPS 1 nr 1480, 1481). Dla tych dwóch dokumentów dysponujemy niezależnymi przekazami (zob. zestawienie wyżej). W obu zawarta jest pełna formuła datacyjna (i nie jest to 11 VI 1478 r., co sugeruje wpis w księdze: *eodem die*, nawiązujący do wpisu poprzedniego z tą datą, lecz 12 czerwca tego roku) oraz relacja i subskrypcja podkanclerzego Stanisława Kurozwęckiego. Te formuły końcowe dwóch dokumentów nie pozostawiają wątpliwości,

⁴⁷ W Piotrkowie król poświadczony jest do 13 VI 1478 r. (I. Sułkowska-Kurasiowa, *Itinerarij*, s. 314–315).

⁴⁸ Jest to dokument króla Kazimierza Jagiellończyka, który zapisał wojewodzie belskiemu Stanisławowi Wątróbce ze Strzelca 100 grzywien na Uściu w ziemi krakowskiej. Dokument ten wpisany został też do MK 98 k. 15 nr 15, zatem został przedłożony komisji lustratorskiej, przeprowadzającej w latach 1563–1564 rewizję dóbr królewskich w województwie krakowskim (ale zob. *Lustracja województwa krakowskiego 1564*, cz. 1, 2, wyd. J. Małecki, Warszawa 1962, 1964, gdzie brak wzmianki o tym dokumencie).

⁴⁹ Jest to dokument króla Kazimierza Jagiellończyka, który zapisał wojewodzie inowrocławskiemu Andrzejowi z Kretkowa 100 grzywien na dwóch wsiach w ziemi dobrzyńskiej.

że mamy w MK 14 na k. 15–22v zachowany fragment księgi podkanclerskiej Stanisława Kurozwęckiego, poświadczonego zresztą w tym czasie wielokrotnie przy królu⁵⁰. Niesłuszną jest zatem opinia o niezachowaniu się nawet fragmentu księgi podkanclerskiej Kurozwęckiego⁵¹. Nie umiem jednak powiedzieć, czy księgę tę przejął Oporowski od swego poprzednika na podkanclerstwie i kontynuował w niej wpisy⁵², czy też później jedynie razem oprawiono księgi (składki) dwóch kolejnych podkanclerzy.

Bezpośrednio po dwóch składkach z czasów podkanclerstwa Stanisława Kurozwęckiego następują dwie składki podkanclerzego Andrzeja Oporowskiego. To druga część MK 14 (s. 23–60) z wpisami dokumentów wystawianych od 30 VIII 1479 r. do 1 IV 1483 r. Przyjrzyjmy się i jej układowi⁵³:

s. 23: 30 VIII 1479 r., Nowy Korczyn, relacja AOp (= MRPS 1 nr 1541)

s. 23–24: 7 IX 1479 r., Nowy Korczyn na sejmie (= MRPS 1 nr 1542)

s. 24: [1479 r.] (= MRPS 1 nr 1557)

s. 25–26: [1479 r.] (= MRPS 1 nr 1558)

s. 26–27: [24] IX [1479 r.], Koło na zjeździe *in dieta*⁵⁴, *feria 6 post Mathei* (= MRPS 1 nr 1543)

s. 27–28: 4 X 1479 r., Nowy Korczyn (= MRPS 1 nr 1544 = reg. *Materiały do historii miasta Biechawy [cz. 1: 1361–1574]*, oprac. F. Bujak, Sprawozdania Komisji do Badania Historii Sztuki w Polsce 7, 1906, nr 64, według MRPS 1 nr 1544)

s. 28–29: [1479 r.], Nowy Korczyn (= MRPS 1 nr 1551, pod datą: październik 1479 r.)

*s. 29–30: [8–11 VIII 1480 r.], Grudziądz (= MRPS 1 nr 1538, tu podano s. 28 i data: 25 VII 1479 r. = wyd. AktaSt 1 nr 28, według tegoż wpisu w MK 14, pod datą: po 11 VIII 1480 r.)⁵⁵

s. 30–31: 11 X 1479 r., Nowy Korczyn (= MRPS 1 nr 1545, tylko s. 31)

⁵⁰ Tylko przykładowo, w okresie który obejmuje omawiany fragment księgi, tj. od 3 IX 1477 r. do 16 VII 1478 r., podkanclerzy Stanisław Kurozwęcki poświadczony jest przy królu w 1477 r.: 6 września w Krakowie (MRPS 1 nr 1443), 10 września w Krakowie (KM 5teczka A [bez nr], odpis z or. 1 w Archiwum Kapituły Krakowskiej, perg. 501/A = A. Brandowski, *Założenie uniwersytetu krakowskiego w r. 1364*, Kraków 1872, s. 126–129, wyd. według or. 2 w Archiwum Kapituły Krakowskiej, perg. 501/B), 9 października w Krakowie (AGAD, perg. 5201), 12 października w Krakowie (*Zbiór dyplomów klasztoru mogińskiego przy Krakowie*, Kraków 1865, nr 147 s. 134 = *Katalog archiwum opactwa cystersów w Mogile*, oprac. K. Kaczmarczyk, G. Kowalski, Kraków 1919, nr 219), 22 października w Nowy Korczynie (ProchaskaML nr 197), 27 października w Bełzie (KdM. K 1 nr 187), 5 listopada w Krakowie (MRPS 4 suppl. nr 1070), 20 listopada w Krakowie (AGAD, perg. 5002, 5203), 26 listopada w Krakowie (KdM. K 1 nr 188) oraz w 1478 r.: 24 stycznia w Piotrkowie na sejmie walnym (AGAD, perg. 5205), 29 stycznia w Piotrkowie na sejmie walnym (trzy dokumenty z tego dnia: VL 1 s. 106–107, CDUJ 3 nr 258 s. 64–65 = K. Kaczmarczyk, *Catalogus diplomatum pergamentorum Universitatis Jagiellonicae Cracoviensis*, Kraków 1953, nr 218 = MK 98 k. 182v, AGAD, perg. 2942 = wyd. ZbDokPaulinów 2 nr 46, wydawca podaje, że dokument publikuje z or., błędnie jednak podaje miejsce i datę wydania: 22 stycznia w Warszawie na sejmie walnym, tymczasem w or. jest: 29 stycznia w Piotrkowie na sejmie walnym), 1 lutego w Piotrkowie na sejmie walnym (AGAD, perg. 5206), 11 marca w Brześciu Litewskim (A. Radziwiński, J. Tandecki, *Katalog dokumentów i listów królewskich z Archiwum Państwowego w Toruniu [1345–1789]*, Warszawa 1999, nr 113, 114), 30 marca w Brześciu Litewskim (KM 5teczka O nr 99, odpis z BCzart., rkps 2181 k. 43), 27 maja w Piotrkowie na sejmie (KdM. K 1 nr 189), 29 maja w Piotrkowie na sejmie (AGAD, perg. 5208), 12 czerwca w Piotrkowie na sejmie (dwa dokumenty, zob. wyżej zestawienie wpisów w MK 14 k. 20v).

⁵¹ Zob. I. Sułkowska, *Księgi polskiej kancelarii*, s. 98.

⁵² Taka sytuacja nie byłaby niczym niezwykłym: w obecnej księdze MK 12 na stronach tej samej składki wpisywali dokumenty i kanclerz, i podkanclerzy (zob. I. Sułkowska, *Księgi polskiej kancelarii*, s. 86).

⁵³ W zestawieniu wymieniam kolejno: stronę księgi, rozwiązana datę dzienną wraz z datą roczną i miejscem wydania oraz informuję o wystąpieniu Oporowskiego w formułach końcowych (AOp = Andrzej Oporowski podkanclerzy). W nawiasach okrągłych podaję — odpowiadający wpisowi do księgi — numer rejestru z t. 1 sumariuszy Teodora Wierzbowskiego (MRPS 1). W nawiasach kwadratowych zamieszczam zrekonstruowane daty i miejsca wydania. Formę źródłową podaję tylko przy datach zrekonstruowanych, gdy pisarz podał datę dzienną, ale pominął roczną, pisząc *anno quo supra*. Gwiazdka (*) wskazuje wpisy zakłócające ciąg chronologiczny. Wpisy dokumentów królewskich zgodne są z itinerarium Kazimierza Jagiellończyka (F. Papée, *Itinerarium*, k. 6; tenże, *Polska i Litwa na przełomie wieków średnich*, t. 1, Kraków 1903, s. 381–384; I. Sułkowska–Kuraszowa, *Itinerarij*, s. 316–319). Zob. też uwaga w przyp. 43.

⁵⁴ Król nie był na zjeździe w Kole, który zwołano dla uchwalenia poboru z Wielkopolski i wyznaczenia poborców.

⁵⁵ Jest to tekst instrukcji napisany przez kasztelana sandomierskiego Pawła Jasińskiego oraz podskarbiego koronnego Piotra Kurozwęckiego na zjeździe stanów Prus Królewskich, który odbył się w Grudziądzu w dniach od 8 do 11 VIII 1480 r. Instrukcja przeznaczona była dla posła królewskiego, delegowanego na kolejny zjazd stanów Prus Królewskich, w sprawie ściągnięcia podatku na spłatę zaciężnych polskich. Podatek ten z kolei został uchwalony na zjeździe zwołanym do Elbląga na 25 lipca (odbył się ostatecznie 31 VII 1480 r.: AktaSt 1 nr 21, 24). Wymieniona w dokumencie data 25 lipca została w MRPS 1 nr 1538, pomyłkowo podana jako dzień wystawienia instrukcji.

- *s. 32: [9 X 1479 r., Nowy Korczyn]⁵⁶ (= MRPS 1 nr 1566, pod: 1481 r.)
- s. 33–34: 14 X 1479 r., Nowy Korczyn, *datum per manus* AOp (= MRPS 1 nr 1546 = wyd. AGZ 3 nr 124, według or., w or. AOp wymieniony jako świadek oraz w formułach *datum per manus*, subskrypcji i relacji)
- s. 34–35: 16 X 1479 r., Nowy Korczyn (= MRPS 1 nr 1547)
- s. 35–36: 16 X 1479 r., Nowy Korczyn, relacja AOp (= MRPS 1 nr 1548)
- s. 36–37: 17 X 1479 r., Nowy Korczyn (= MRPS 1 nr 1549, tylko s. 37)
- s. 37: 3 XI 1479 r., Nowy Korczyn (= MRPS 1 nr 1552)
- s. 37: [6] XI [1479 r., Nowy Korczyn], *sabbato post Omnium Sanctorum* (= MRPS 1 nr 1553)
- s. 37–38: 11 XI [1479 r., Nowy Korczyn], *in festo s. Martini* (= MRPS 1 nr 1554)
- *s. 37–38: 1481 r. (= MRPS 1 nr 1567)
- *s. 39: 17 X 1479 r., Nowy Korczyn (= MRPS 1 nr 1550)
- s. 39: 17 III 1481 r., Wilno (= MRPS 1 nr 1560 = wyd. *Zbiór dokumentów znajdujących się w Bibliotece Hr. Przędzieckich w Warszawie*, wyd. A. Chmiel, Warszawa 1890, nr 22, według or., w or. relacja AOp oraz *feria 6 ante Reminiscere*, tj. 16 III 1481 r.)
- *s. 40: 2 III 1483 r., Wilno (= MRPS 1 nr 1598)
- s. 40–41 [1479 r.?] (= MRPS 1 nr 1559)
- s. 41: 24 IX 1481 r., [Litwa⁵⁷] (= MRPS 1 nr 1563)
- *s. 42: 10 V 1481 r., Wilno (= MRPS 1 nr 1561)
- s. 42: dwa wpisy [1481 r.] (= MRPS 1 nr 1568, 1569)
- *s. 43–44: 4 VII 1481 r., Rzym, papieskie *motu proprio* (= MRPS 1 nr 1562)
- s. 44: 15 X 1481 r., Troki (= MRPS 1 nr 1564)
- *s. 44: [24 IX 1481 r., Troki] (= MRPS 1 nr 1570, pod: 1481 r. = kop. 2 MK 13A II nr 32, tu z datą: 24 IX 1481 r., Troki)
- s. 45: 20 XI 1481 r., Troki (= MRPS 1 nr 1565)
- s. 46: 12 I 1482 r., Wilno, *datum per manus* AOp (= MRPS 1 nr 1571)
- s. 47: 23 IV 1482 r., Wilno (= MRPS 1 nr 1572)
- s. 47: [1482 r.] (= MRPS 1 nr 1585)
- s. 47: 18 XI 1482 r., Nowogródek [nazwa słabo czytelna], relacja AOp (= MRPS 1 nr 1584, odczyt wydawcy: Nowy Korczyn)
- *s. 47: 23 V 1482 r., Wilno (= MRPS 1 nr 1573)
- *s. 48: 9 VI 1482 r., Troki, relacja AOp (= MRPS 1 nr 1575)
- *s. 48: 27 VI 1482 r., Troki, relacja AOp (= MRPS 1 nr 1576)
- s. 49: [1482 r.] (= MRPS 1 nr 1586)
- *s. 50: 16 VII 1482 r., Troki (= MRPS 1 nr 1577)
- *s. 50: 19 VIII 1482 r., Troki, relacja AOp (= MRPS 1 nr 1578 = wyd. KDPol. 4 nr 92, według tegoż wpisu w MK 14)
- *s. 50: 25 IX 1482 r., Ejszyszki (= MRPS 1 nr 1580, 1579)
- *s. 51: 25 IX 1482 r., Ejszyszki (= MRPS 1 nr 1581)
- *s. 51: [30] IX [1482 r.], Nowogródek, *feria 2 post Michaelis, anno quo supra* (= MRPS 1 nr 1582)
- *s. 52: 14 X 1482 r., Nowogródek (= MRPS 1 nr 1583)
- s. 52: 8 I 1483 r., Grodno (= MRPS 1 nr 1588)
- *s. 52: 1482 r. (= MRPS 1 nr 1587)
- s. 53: 28 I 1483 r., Grodno (= MRPS 1 nr 1589)
- s. 53: 2 II [1483 r.], Grodno, *in festo Purificationis Marie, anno quo supra* (= MRPS 1 nr 1590)
- s. 53: 6 II 1483 r., Grodno (= MRPS 1 nr 1591 = reg. *Przywileje miasta Poznania XIII–XVIII wieku*, wyd. W. Maisel, Poznań 1994, nr 73, reg. według MRPS)

⁵⁶ Jest to fragment przysięgi wielkiego mistrza Zakonu Niemieckiego Marcina Truchsesa, złożonej królowi polskiemu. Jan Długosz opisał to wydarzenie pod datą: 9 X 1479 r., Nowy Korczyn (Długosz 12 s. 438).

⁵⁷ Najpewniej dokument wystawiono w Trokach. Por. przypis następny.

- s. 53–54: 16 II 1483 r., Grodno (= MRPS 1 nr 1592, tylko s. 54)
- s. 54: 25 II 1483 r., Grodno (= MRPS 1 nr 1593)
- s. 55: 28 II 1483 r., Grodno (= MRPS 1 nr 1594)
- s. 55: 28 II 1483 r., Grodno (= MRPS 1 nr 1595 = kop. 2 MK 36 s. 41, tu pod datą: Birsztany, 5 III *feria quarta ante dominicam Letare 1483* oraz z relacją i subskrypcją AOp = MRPS 4 suppl. nr 1089, według kop. 2)
- s. 55–56: [28 II 1483 r.], Grodno, *feria 6 ante Oculi, anno quo supra* (= MRPS 1 nr 1596, tylko s. 56)
- s. 56: 18 III 1483 r., Troki (= MRPS 1 nr 1599)
- s. 56: [przed niedzielą 2 III 1483 r.], Grodno, *anno quo supra, ante Oculi* (= MRPS 1 nr 1597, błędnie pod datą: 28 II 1483 r.)
- s. 57–58: 24 III 1483 r., Wilno (= MRPS 1 nr 1600)
- s. 59–60: 24 III 1483 r., Wilno (= MRPS 1 nr 1601)
- s. 60: 1 IV 1483 r., Wilno, relacja AOp (= MRPS 1 nr 1602).

Mamy zatem fragment księgi zawierający 60 wpisów z czasu, gdy królowi towarzyszył podkanclerzy Oporowski: najpierw pod koniec 1479 r. w Koronie, a potem od 1480 r. na Litwie, gdzie zastąpił kanclerza Stanisława Kurozwęckiego. Zauważmy, że tylko kilka pierwszych dokumentów na s. 23–29 (30 VIII — 4 X 1479 r.) wpisano w porządku chronologicznym. Już na s. 29–30 między wpisami z 1479 r. znajduje się dokument z sierpnia 1480 r.; z kolei na s. 37–38, także między wpisami z 1479 r., jest jeden z 1481 r.; a na s. 39–40 przemieszane są dokumenty z lat 1479, 1481 i 1483. Od s. 41 wpisy następują już w nieomal nie zaburzonym porządku chronologicznym: jedynie na s. 42–44 występuje niewielkie przemieszanie wpisów z 1481 r.; z kolei na s. 47–52, po dokumencie z 18 XI 1482 r., wniesiono grupę dokumentów wystawianych od maja do października tego roku; a na s. 52, wśród dokumentów z 1483 r., jest jeden z 1482 r.

A zatem po 4 X 1479 r. (s. 27–28) aż do co najmniej 2 III 1483 r. (s. 40) w księdze nie rejestrowano systematycznie dokumentów wystawianych lub napływających do kancelarii. Natomiast po 2 III 1483 r. (s. 40), a przed 1 kwietnia tego roku (s. 60) od razu wpisano do księgi dużą grupę dokumentów z lat 1479, 1481 i 1483. Sądzę, że wówczas mogły być wniesione do księgi także pierwsze wpisy z sierpnia, września i października 1479 r. (s. 23–28). Mimo przemieszania chronologicznego widać, że starano się wpisy porządkować. Niewątpliwie księga ta nie była prowadzona na bieżąco. Posłużyła do błyskawicznego, bo dokonanego w niecały miesiąc (między 2 marca a 1 IV 1483 r.), zarejestrowania dużej grupy dokumentów wytworzonych w kancelarii koronnej, a także niewielkiej grupy dokumentów, które właśnie do niej napłynęły. Zapewne pośpiech spowodował, że jeden z dokumentów wpisano i do tej księgi, i do drugiej księgi wpisów podkanclerzego Oporowskiego, znanej z odpisu Prochaski (MK 13A II)⁵⁸. Odnieść można wrażenie, że starano się możliwie szybko nadrobić zaległości w pracy kancelaryjnej. Impulsem do takiej mobilizacji mógł być zamiar podkanclerzego, by pojechać do Włocławka i dokonać ingresu biskupiego (o czym pisałam wyżej), ale przede wszystkim świadomość jego kończącego się życia. Oporowski w tym czasie chorował i — jak odnotowano⁵⁹ — z tego powodu 11 IV 1483 r. dziesięć wpisów⁶⁰ wniósł do prowadzonego przez niego rejestru kwitancji (sekretarz królewski) Piotr Mosiński z Bnina. Możliwe, że przejście w maju 1483 r. przez królewicza Kazimierza ksiąg wpisów i kwitancji oraz pieczęci sygnetowej (o czym szczegółowo niżej) było planowane już wcześniej, tj. w marcu 1483 r.

Także z lat 1479–1483 pochodzą wpisy dokumentów w opublikowanej niedawno z odpisu Prochaski drugiej księgi podkanclerskiej Andrzeja Oporowskiego z wpisami od 24 X 1479 r. do 27 VIII 1483 r. (MK 13A II). W całej księdze regularnie występuje tylko on w formule relacyjnej (pierwsza relacja Oporowskiego 24 X 1479 r., ostatnia 25 III 1483 r.) Ta księga także rozpoczyna się wpisami

⁵⁸ Jest to dokument królewski wystawiony w Trokach 24 IX 1481 r. W MK 14 s. 44 — bez daty i miejsca wydania, wpis niedokończony = MRPS 1 nr 1570. Pełny tekst tego dokumentu wraz z formułą datacyjną w: MK 13A II nr 32.

⁵⁹ MK 13A III nr 394.

⁶⁰ MK 13A III nr 395–404.

dokumentów wystawianych pod koniec 1479 r. w Koronie i potem od 1480 r. na Litwie. Do obu ksiąg wnoszono wpisy dokumentów o podobnej treści. Szczególnie liczne są zapisy sum na królewskich i konsensy na wykupienie dóbr domeny z zastawów. Występują też dokumenty oddania dóbr królewskich w ręce czasowych użytkowników (bezpłatne dożywocie, arendy) lub dziedzicznych zastawników. Pojawiają się zezwolenia na oprawy posagów żon tenutariuszy, zezwolenia na przeniesienie zapisanych sum na inne dobra królewskie, konsensy na podzastaw, zobowiązania króla do wwiązania swych wierzycieli lub poręczycieli w dobra monarsze, gdyby w ustalonym terminie nie mógł zwrócić pożyczonych sum. Są także zwolnienia miast królewskich od ciężarów, dokumenty oddania w dzierżawę żup, ceł, grobelnego lub dochodów z wagi miejskiej, rozliczenia dzierżawców itp. Natomiast nieliczne są dokumenty innej treści, jak królewskie prezenty na beneficja kościelne, konsensy na zamianę prebend, listy żelazne czy królewskie poświadczenie szlachectwa. Zasadniczą różnicę między obiema księgami ujawnia ciąg wpisów w księdze znanej z odpisu Prochaski, zestawiony znów według kolejności wnoszenia dokumentów do księgi⁶¹:

- 1–2. 26 X 1479 r., Nowy Korczyn
- *3. 24 X 1479 r., Nowy Korczyn, relacja AOp
- 4–5. 27 i 29 X 1479 r., Nowy Korczyn
- *6. 28 X 1479 r., Nowy Korczyn, relacja AOp
7. 29 X 1479 r., Nowy Korczyn (= wyd. AGZ 6 nr 129, według or., w or. relacja i subskrypcja AOp)
8. 1 XI 1479 r., Nowy Korczyn
9. 4 XI 1479 r., Nowy Korczyn (= kop. 2 MK 98 k. 243v–244, tu relacja AOp)
10. 7 XI 1479 r., Nowy Korczyn
11. 13 XI 1479 r., Nowy Korczyn, relacja AOp
12. 13 XI 1479 r., Nowy Korczyn
13. 23 XI 1479 r., Kozienice
14. 22 II 1480 r., Troki (datacja zepsuta, najpewniej powinno być: 19 IX; zob. MK 13A II s. 55 przy nr 14)
- *15. 11 IX 1480 r., Troki
- 16–18. 21 i 22 IX 1480 r., Troki
- *19. 14 VIII 1480 r., Troki, relacja AOp
20. 15 II 1481 r., Wilno
21. 22 II 1481 r., Wilno, relacja AOp
22. 22 II 1481 r., Wilno
23. 10 III 1481 r., Wilno (= or. AGAD, perg. 562 = wyd. KDPol. 2 nr 623, według or., w or. pod datą: *feria 6 post Cinerum 1481*, czyli 9 III 1481 r. oraz relacja i subskrypcja AOp)
- *24. 29 IX 1480 r., Hohenstein (obecnie Olsztynek)
- *25. 28 IX 1480 r., Neidenburg (obecnie Nidzica)
- *26. 10 II 1481 r., Wilno
- 27–28. 11 i 22 III 1481 r., Wilno
29. 12 IV 1481 r., Wilno, relacja AOp
30. 12 IV 1481 r., Wilno
31. 23 IX 1481 r., Troki

⁶¹ W poniższym zestawieniu podaję numery dokumentów nadane kolejnym wpisom przez Antoniego Prochaskę i zachowane przeze mnie w edycji tej księgi (MK 13A II), dalej rozwiązana datę dzienną wraz z datą roczną i miejscem wydania. Gwiazdką (*) sygnalizuję wpisy zakłócające ciąg chronologiczny. Informacje o innych wydaniach (według oryginałów lub innych przekazów) podaję tylko wtedy, gdy są w nich formuły końcowe dokumentu z relacją lub subskrypcją podkanclerzego (AOp = Andrzej Oporowski podkanclerzy). Pełna informacja na ten temat zamieszczona jest w edycji księgi (MK 13A II). Dokumenty królewskie zgodne są z itinerarium króla, z wyjątkiem jednego (nr 91), z datą: 9 VI 1482 r., Wilno (por. F. Papée, *Itinerarium*, k. 6; tenże, *Polska i Litwa*, s. 381–384; I. Sułkowska–Kuraszowa, *Itinerarij*, s. 316–319). Zob. też uwaga w przyp. 43.

32. 24 IX 1481 r., Troki (= kop. 2 MK 14 s. 44, bez daty i miejsca wydania, wpis niedokończony = reg. MRPS 1 nr 1570, według kop. 2; jest to jedyny dokument wpisany do obu ksiąg wpisów AOp)
33. między 24 a 28 IX 1481 r., Troki
- *34–35. 22 IX 1481 r., Troki
- 36–37. 28 i 29 IX 1481 r., Troki
- *38. 28 IX 1481 r., Troki, relacja AOp
- 39–40. 13 X i 2 XI 1481 r., Troki
- *41–42. 26 X 1481 r., Troki
43. 2 XI 1481 r., Troki
44. 9 XI 1481 r., Troki, relacja AOp
45. między 9 a 14 XI 1481 r., Troki
- 46–47. 14 XI 1481 r., Troki
48. między 14 a 26 XI 1481 r., Troki
49. 26 XI 1481 r., Troki
- *50. 12 IV 1481 r., Wilno
51. 11 XII 1481 r., Troki, relacja AOp
52. 11 XII 1481 r., Troki
- 53–55. 3 I 1482 r., Wilno
56. 11 I 1482 r., Wilno, relacja (wpis niedokończony, niewątpliwie relacja AOp)
- 57–63. 11, 13 i 14 I 1482 r., Wilno
64. 8 II 1482 r., Troki, relacja AOp
65. między 8 a 14 II 1482 r., Troki
- 66–68. 14 II i 14 III 1482 r., Troki
- 69–71. między 14 a 21 III 1482 r., Troki
- 72–76. 21 i 28 III 1482 r., Troki
- 77–78. 11 i 12 IV 1482 r., Wilno
79. 14 IV 1482 r., Wilno, relacja AOp
- 80–88. 17 i 29 IV, 1 i 7 V 1482 r., Wilno
- *89. 6 V 1482 r., Wilno
- *90. 4 V 1482 r., Wilno
91. 9 VI 1482 r., Wilno (dokument niezgodny z itinerarium króla, poświadczony 4–16 czerwca w Trokach)
- *92. 20 V 1482 r., Wilno
- *93. 8 VI 1482 r., Troki, relacja AOp
94. 10 VI 1482 r., Troki
- *95. 9 VI 1482 r., Troki
96. 16 VI 1482 r., Troki
- *97. 15 V 1482 r., Wilno
98. 29 VI 1482 r., Troki, relacja AOp
- 99–100. 9 i 30 VII 1482 r., Troki
101. (kwiecień?, lipiec?) 1482 r., Lublin
102. 4 VIII 1482 r., Troki (= or. AGAD, perg. 4888 = reg. ProchaskaML nr 201, według or., w or. relacja i subskrypcja AOp)
103. 9 VIII 1482 r., Troki
104. 12 VIII 1482 r., Troki (= or. AGAD, perg. 923, w or. relacja i subskrypcja AOp)
- 105–113. 12, 14, 18 i 20 VIII, 1 i 16 IX 1482 r., Troki
- 114–118. 26 X, 3 i 16 XI 1482 r., Nowogródek
- 119–133. 9 XII 1482 r., Grodno
134. 7 I 1483 r., Grodno
- *135. 2 I 1483 r., Grodno
- 136–138. 27 I 1483 r., Grodno

139. 30 I 1483 r., Grodno
 *140. 9 IX 1482 r., Troki (= or. AP Gdańsk, 300 D/3 nr 278 s2, w or. pod datą: 10 IX 1482 i z relacją AOp)
 *141. między 9 a 29 IX 1482 r., Troki
 *142. 29 IX 1482 r., Nowogródek
 143. 28 II 1483 r., Grodno, relacja AOp
 144. 14 III 1483 r., Grodno, relacja *ut supra* (czyli AOp)
 145–146. 14 III 1483 r., Grodno
 147. 25 III 1483 r., Wilno
 148. 25 III 1483 r., Wilno, relacja AOp
 149–150. 25 III i 11 IV 1483 r., Wilno
 151–153. 14 i 27 VIII 1483 r., Troki.

Wśród 153 wpisów występują tylko niewielkie (w 23 przypadkach) zaburzenia chronologii. Opóźnienia wynoszą zwykle od jednego do kilkunastu dni (nr 3, 6, 15, 26, 34, 35, 38, 41, 42, 89, 90, 93, 95, 97, 135), wyjątkowo kilkadziesiąt dni (nr 19, 92) lub kilka miesięcy (nr 24, 25, 50, 140–142). Taki „spóźniony” wpis zawsze jednak znajduje się między wpisami opatrzonymi późniejszą datą. Nie zdarza się, by dokumenty np. z lat 1481 i 1483 umieszczone były między wpisami z 1479 r., jak to miało miejsce w księdze podkanclerskiej Oporowskiego przechowanej w MK 14 na s. 23–60 (zob. zestawienie poprzednie). Tak duża liczba wpisów umożliwia sformułowanie wniosku, że odpisana przez Antoniego Prochaskę księga prowadzona była na bieżąco. Nie dowiemy się natomiast, czy wpisu do niej dokonywano natychmiast po przygotowaniu czystopisu lub konceptu dokumentu, czy też pisarze zbierali kilka lub kilkanaście dokumentów, porządkowali je chronologicznie i dopiero wówczas wnosili do księgi⁶². Dokonana obserwacja rytmu pracy kancelaryjnej zbliża nas do odpowiedzi na pytanie, dlaczego Oporowski posługiwał się dwoma księgami wpisów — zachowaną w obecnej księdze MK 14 (na s. 23–60) i drugą, znaną z odpisu Prochaski (MK 13A II).

Prowadzenie przez jednego urzędnika dwóch ksiąg wpisów jest nowym zagadnieniem, którego nie ujawniły dotychczasowe studia nad najstarszymi, piętnastowiecznymi księgami Metryki i kancelarią króla Kazimierza Jagiellończyka. Prześledzenie kolejności wnoszenia wpisów dokumentów do obu ksiąg Oporowskiego ukazało nieznany obraz pracy kancelarii koronnej. W księdze przechowanej w odpisie Prochaski (MK 13A II) wpisy zamieszczano systematycznie, bez większych opóźnień i z dużą dbałością o utrzymanie ich chronologicznego porządku. Tę księgę Oporowski założył niewątpliwie jeszcze w 1479 r. w Koronie i kontynuował w niej wpisy dokumentów po swym przyjeździe najpóźniej w lipcu (a może już w maju lub czerwcu) 1480 r. na Litwę. Natomiast księga przetrwała w obecnej księdze MK 14 (s. 23–60) nie była drugim seksternem używanym równolegle z pierwszym. Ciąg wpisów wskazuje, że założona została przez Oporowskiego na Litwie w marcu 1483 r. po to, by w możliwie jak najkrótszym czasie zlikwidować zaległości w pracy urzędników. W ciągu niecałego miesiąca wpisano do księgi kilkadziesiąt dokumentów. Pośpiech spowodował, że nie dbano o ich chronologiczne uporządkowanie. Część dokumentów króla Kazimierza opuściła kancelarię bez rejestracji w księgach, co akurat nie dziwi, gdyż w czasach królów Kazimierza Jagiellończyka, Jana Olbrachta i Aleksandra przynajmniej połowa dokumentów wieczystych nie była wpisywana do Metryki⁶³. Zrozumiałe jest, że do obu ksiąg wnoszono przede wszystkim dokumenty dotyczące dóbr i dochodów Królestwa. Systematycznie prowadzone księgi z wykazami nadań ułatwiały nadzór nad rozdawnictwem królewskim⁶⁴.

⁶² Zob. przyp. 45.

⁶³ Zob. I. Sułkowska, *Polska kancelaria*, s. 91. Tylko przykładowo, dokumenty królewskie z 1479 r. nie wniesione do ksiąg Metryki, w których podkanclerzy Andrzej Oporowski wymieniany jest w relacji, subskrypcji lub w formule *datum per manus* (z pominięciem licznych listów i mandatów, które z reguły nie były wpisywane do ksiąg Metryki; przekazy źródłowe zob. niżej: Itinerarium): 1 września nominacja królewska na urząd; 12 września konsens na wykupienie dóbr królewskich; 28 września dwa dokumenty, tj. nadanie miastu przywileju na jarmark oraz zwolnienie od ciężarów dóbr klasztornych; 25 października zapis sumy.

⁶⁴ Rewizje nadań prowadzono już w czasach króla Władysława Jagiełły (1417 r.), a nasiliły się w drugiej połowie XV w., gdy

Podkanclerzy Oporowski, oprócz omówionych wyżej dwóch ksiąg wpisów dokumentów, założył — wspomniany już kilkakrotnie — rejestr kwitancji, szczegółowo omówiony przeze mnie w innym miejscu⁶⁵. Przypomnę tylko, że rejestr ten przechował się, podobnie jak jedna z ksiąg wpisów (MK 13A II), tylko w odpisie sporządzonym w latach 1877–1878 w Petersburgu przez Antoniego Prochaskę⁶⁶. Już wówczas zachowany był jedynie fragment rejestru z wpisami od 18 I 1482 r. do 26 XII 1483 r. i z dwoma wpisami wniesionymi do księgi w 1485 r. Nie zachował się początek, ale rejestr bez wątpienia założony został wcześniej, może nawet już w połowie 1480 r., gdy Oporowski przejął funkcję kierownika kancelarii koronnej działającej przy królu na Litwie. W dalszej części rejestru też mogły być ubytki, nie ma w nim bowiem wpisów z okresu po 15 VI 1482 r. do 5 I 1483 r., a wiemy, że kancelaria w tym czasie wystawiała kwitancje⁶⁷. W rejestrze odnotowywano przede wszystkim wydawane przez kancelarię kwitancje, czyli polecenia wypłacenia odbiorcy (okazicielowi kwitancji) określonej sumy z dochodów królewskich. Dzięki badaniom Beaty Możejko wiemy, że kwitancje wystawiano w polskiej kancelarii koronnej w dwóch jednakowych egzemplarzach opatrzonych pieczęcią: odbiorca jeden zatrzymywał dla siebie, a drugi przekazywał adresatowi (płatnikowi) do realizacji⁶⁸. Kierowano więc je do osób zarządzających dochodami królewskimi oraz do miast królewskich lub klasztorów zobowiązanych do świadczeń pieniężnych lub stacyjnych na rzecz monarchy. Natomiast pokwitowania, czyli rekognicje⁶⁹, wpisano do rejestru tylko dwa: jedno w czasach Oporowskiego, a drugie na końcu rejestru, gdy po upływie prawie półtora roku od ostatnich wpisów wniesiono 24 IV 1485 r. pokwitowanie dla starosty inowrocławskiego Jana z Oporowa, brata zmarłego podkanclerzego Andrzeja, wraz z dokumentem tego starosty dotyczącym starostwa (może rozliczenie z jego zarządu)⁷⁰.

Oporowski prowadził rejestr nadzwyczaj starannie i systematycznie (zespół pisarzy rejestrował wydawane kwitancje codziennie lub w odstępach kilku, sporadycznie kilkunastu dni), według jednolitego wzorca (wpisywano datę wystawienia kwitancji, niekiedy miejsce, imię odbiorcy, wskazywano płatnika z imienia lub urzędu, podawano należność do wypłaty) i przejrzystości (rejestr podzielono na dwie części, w jednej wpisywano kwitancje skierowane do Gdańska i Elbląga, a w drugiej — do pozostałych płatników).

Rejestr kwitancji Oporowskiego świadczy, że posiadanie przez jednego urzędnika w tym samym czasie kilku różnych ksiąg, jak wpisów i kwitancji, nie jest niczym niezwykłym już w XV w. Dotąd sądzono⁷¹, że pierwszym urzędnikiem prowadzącym równocześnie kilka różnych ksiąg, może nawet autorem tego późniejszego zwyczaju, był kanclerz koronny Krzesław Kurozwęcki, pełniący ten urząd w latach 1484–1503. Założył on rejestr kwitancji i księgę wpisów, nadto na czas jego kanclerstwa przypada wydzielenie osobnego rejestru spraw zagranicznych⁷². Od początku XVI w. jest to już zwykła praktyka, wynikająca z ciągłego doskonalenia pracy urzędu: Maciej Drzewicki podkanclerzy (1501–1511) prowadził księgi poselstw i wpisów oraz kontynuował wpisy w rejestrze kwitancji zało-

nastąpił poważny kryzys skarbu koronnego. W czasach króla Kazimierza Jagiellończyka rewizje nadań przeprowadzali tylko urzędnicy kancelaryjni, jak podkanclerzy Wojciech Żychliński, kanclerz Krzesław Kurozwęcki i podkanclerzy Grzegorz Lubrański (zob. zwłaszcza I. Sułkowska-Kurasiowa, *Rewizje nadań królewskich na przełomie XV/XVI wieku*, Kwart. Hist. 74, 1967, z. 2, s. 289–297; także też, *Dokumenty królewskie i ich funkcja w państwie polskim za Andegawenów i pierwszych Jagiellonów 1370–1444*, Warszawa 1977, s. 87; także, *Polska kancelaria*, s. 20; K. Górski, *Wojciech z Żychlina*).

⁶⁵ MK 13A I s. 21–25.

⁶⁶ Zob. przyp. 32.

⁶⁷ Zob. MK 13A I s. 23 i przyp. 86.

⁶⁸ B. Możejko, *Czynsz gdański*, s. 23 n., szczegółowo omówiła m.in. terminologię źródeł i procedury związane z wystawianiem kwitancji.

⁶⁹ Pokwitowaniem król poświadczał, że sumy mu należne zostały wpłacone do skarbu. Pokwitowanie otrzymywały też osoby, które rozliczyły się z zarządu dochodami monarszymi, a więc przedstawiły własne rozliczenie, które zostało przyjęte.

⁷⁰ MK 13A III nr 50, 408–409.

⁷¹ I Sułkowska-Kurasiowa, *Polska kancelaria*, s. 20–21, 100; także, *Księgi polskiej kancelarii*, s. 96–97; W. Kujawski, *Krzesław z Kurozwęk*, s. 56.

⁷² *Teki A. Pawińskiego*, t. 2, *Liber quitantiarum regis Casimiri ab a. 1484 ad 1488*, Warszawa 1897. Księga wpisów Krzesława z Kurozwęk zachowała się od 1492 r. (obecnie: MK 17), inny fragment jego księgi wpisów z tego roku przechował się w obecnej księdze MK 14 k. 1–4 (czyli s. 1–8). Natomiast rejestr spraw zagranicznych (zaginał w XVI w.) rozpoczął się wpisami z 1487 r. i kontynuowany był w latach następnych. I. Sułkowska-Kurasiowa, *Polska kancelaria*, s. 100, wysunęła domysł, że sprawy zagraniczne mógł wydzielić w osobny rejestr podkanclerzy Grzegorz Lubrański.

żonym przez Jana Łaskiego⁷³, z kolei Jan Łaski jako wielki sekretarz (1502–1503), a potem kanclerz (1503–1510), założył dwie księgi kwitancji oraz księgi poselstw i wpisów⁷⁴. Teraz wiemy, że podkanclerzy Oporowski jest pierwszym znanym nam urzędnikiem kancelaryjnym, który prowadził w tym samym czasie różne księgi. Nie wiadomo jednak, czy odrębne rejestry kwitancji były wcześniej prowadzone w polskiej kancelarii koronnej, czy też jest to nowatorski pomysł Oporowskiego, zapewniający kontrolę nad wystawianymi kwitancjami — nowymi i odnawianymi, czyli wystawianymi ponownie w przypadku ich zgubienia, zniszczenia lub uszkodzenia pieczęci⁷⁵.

Rejestr Oporowskiego pozwolił też zweryfikować pogląd na podział rzeczowy ksiąg Metryki. Prowadzenie odrębnych rejestrów kwitancji charakteryzowano jako „krótkotrwałe próby, po których znów wracano do starego systemu — pisania w jednej księdze wpisów o różnym charakterze”⁷⁶. Tymczasem rejestr Oporowskiego rozpoczyna ciąg innych — zwykle odrębnych — rejestrów kwitancji, obejmujących, z przerwami, lata 1484–1515, tj. z lat 1484–1488 kanclerza Krzesława Kurozwęckiego, z lat 1493–1494 podkanclerzego Grzegorza Lubrańskiego (rejestr Lubrańskiego nie był jednak — tak jak wszystkie pozostałe — osobną składką, lecz jedynie w jego księdze wpisów dokumentów wydzielone zostało miejsce na wpisy kwitancji i pokwitowań), z lat 1502–1506 i 1507–1510 wielkiego sekretarza, a potem kanclerza, Jana Łaskiego oraz z lat 1511–1515 kanclerza Macieja Drzewickiego⁷⁷ (potem w kancelarii koronnej zarzucono prowadzenie rejestrów kwitancji).

Rejestr kwitancji Oporowskiego oraz dwie jego księgi wpisów (MK 14 s. 23–60 i MK 13A II) także zmieniają silne dotąd przekonanie o słuszności domysłu, że w czasie pobytów króla Kazimierza Jagiellończyka na Litwie „ograniczano, o ile nie wprost wstrzymywano wystawianie dokumentów, tym samym księgi Metryki zamierały na pewien czas”⁷⁸. Okazuje się, że w czasach tego monarchy księgi prowadzono na bieżąco również na Litwie. Kancelaria koronna funkcjonowała na Litwie od końca 1479 r. do początku stycznia 1484 r. sprawnie i wydajnie, tak jak później, gdy obsługiwała w Mołdawii króla Jana Olbrachta (w 1497 r.) oraz na Litwie króla Aleksandra (w latach 1502, 1503 i 1506)⁷⁹. Jedynie ograniczano liczbę wystawianych dokumentów wieczystych (pergaminowych)⁸⁰. Było to zgodne ze zobowiązaniem króla, podjętym w Nowym Korczynie 22 X 1456 r., że zabierając ze sobą na Litwę pieczęć (*sigillum Regni nostri pro honore nostro ac propter varias occurrentias necessitates*), nie będzie jej używał do uwierzytelniania tych dokumentów, którymi pomniejszyłyby prawa Korony⁸¹. Równocześnie normalnie prowadzono korespondencję i wystawiano dokumenty doczesne (papierowe)⁸².

⁷³ Księga poselstw z wpisami z lat 1503–1505 oraz 1508: AGAD, LL 2; księgi wpisów: obecne księgi MK 19, 22, 24, nadto składka z wpisami z 1505 r., która zapewne tylko pomyłkowo trafiła do MK 15. O rejestrze kwitancji zob. przyp. 74.

⁷⁴ *Teki A. Pawińskiego*, t. 1, *Liber quitantiarum Alexandri regis ab a. 1502 ad 1506*, Warszawa 1897; AGAD, ASK Oddz. I nr 38 (rejestr kwitancji z lat 1507–1510). Wpisy w tym ostatnim rejestrze kontynuował w latach 1511–1515 kanclerz Maciej Drzewicki. Księga poselstw Jana Łaskiego: AGAD, LL 1; księgi wpisów: obecne księgi MK 19 i 21.

⁷⁵ Powołując się na ustalenia Beaty Możejko, można jedynie stwierdzić, że w Polsce pierwsze informacje o wystawianiu kwitancji (rozumianych przede wszystkim jako pokwitowania odebranej sumy lub zlecenia wypłaty sum) pojawiły się niemal równocześnie w kancelarii koronnej (1448 r.: MRPS 1, nr 63–66), w kancelariach miejskich (wpisy w księdze radzieckiej Poznania z lat 1434–1470 oraz w księdze długów Torunia z okresu wojny trzynastoletniej), dokąd przeniknęły najpewniej z terenu Niemiec, potem (sporadycznie) w księdze skarbowej księcia mazowieckiego Janusza II z lat 1477–1490 (po raz pierwszy w 1478 r.) i w kancelariach kościelnych (1464 r.). Były to pojedyncze wpisy, lecz jeszcze nie odrębne rejestry. Te ostatnie założono w Gdańsku w 1468 r. w związku z rozpoczęciem wypłat przez to miasto czynszu na rzecz króla (B. Możejko, *Czynsz gdański*, s. 35 n.).

⁷⁶ I. Sułkowska-Kurasiowa, *Księgi polskiej kancelarii*, s. 96. Podobnie też, *Polska kancelaria*, s. 99–100.

⁷⁷ *Teki A. Pawińskiego*, t. 2, *Liber quitantiarum regis Casimiri ab a. 1484 ad 1488*; MRPS 2 nr 73, 262, 473 (wpisy kwitancji i pokwitowań Grzegorza Lubrańskiego w obecnej księdze MK 15); *Teki A. Pawińskiego*, t. 1, *Liber quitantiarum Alexandri regis ab a. 1502 ad 1506*; AGAD, ASK Oddz. I nr 38 (rejestr kwitancji z lat 1507–1510 Jana Łaskiego, kontynuowany w latach 1511–1515 przez Macieja Drzewickiego).

⁷⁸ I. Sułkowska-Kurasiowa, *Polska kancelaria*, s. 90. Podobnie też, *Księgi polskiej kancelarii*, s. 90–91.

⁷⁹ I. Sułkowska-Kurasiowa, *Polska kancelaria*, s. 24.

⁸⁰ I. Sułkowska-Kurasiowa, *Polska kancelaria*, s. 91, podaje, że na ogólną liczbę 747 zachowanych dokumentów pergaminowych króla Kazimierza tylko 29 wystawiono na Litwie.

⁸¹ MK 11 s. 246 = reg. MRPS 1 nr 345 = reg. C. epist. XV 1 nr 157. M. Biskup (Kwart. Hist. 75, 1968, z. 2, s. 428) pisze, że król zobowiązał się, że „nie będzie przywieszać pieczęci większej i mniejszej do dokumentów podczas pobytu na Litwie”, w dokumencie mowa jest jednak tylko o jednej pieczęci.

⁸² Według I. Sułkowskiej-Kurasiowej, *Polska kancelaria*, s. 91, na 495 zachowanych dokumentów papierowych króla Kazimierza Jagiellończyka aż 134 wystawiono na Litwie.

Wpisy w rejestrze kwitancji Oporowskiego oraz w dwóch jego księgach wpisów były kontynuowane po jego śmierci. Księgi te wraz z zachowanymi dokumentami królewskimi umożliwiają pogłębienie wiedzy o funkcjonowaniu kancelarii koronnej w sytuacji wyjątkowej w dziejach tego urzędu. Od końca kwietnia 1483 r. kancelaria działała przy królu na Litwie bez obu kierowników urzędu i stan ten trwał także po przyjeździe monarchy do Polski (po 5 I 1484 r.) aż do połowy lutego tego roku. Kanclerz Stanisław Kurozwęcki zmarł w Koronie po 31 maja a przed 2 VII 1482 r., a podkanclerzy Oporowski na Litwie po 25 kwietnia, najpóźniej 7 V 1483 r.⁸³ Ich następcy powołani zostali na urzędy dopiero pod koniec obrad sejmu lubelskiego: Krzesław z Kurozwęk, brat zmarłego Stanisława, po raz pierwszy z tytułem kanclerza notowany jest tam 15 II 1484 r., a podkanclerzy Grzegorz Lubrański nominację otrzymał 17 lutego⁸⁴.

Irena Sułkowska–Kurasiowa tak charakteryzowała ten okres i jest to jedyna próba jego opisanie⁸⁵: „Po śmierci Oporowskiego funkcje kierownika kancelarii królewskiej na Litwie przejął sekretarz. Mamy z tego czasu (1483 15 VI — 10 II [powinno być: 12 II — GR] 1484) 7 dokumentów opatrzonych formułą *Ad mandatum domini regis sub secreto (sub signeto)* oraz kilka stron w księdze Metryki Koronnej nr 14 z wpisami dokumentów *sub signeto* wystawionych przez królewicza Kazimierza, zastępującego w funkcjach państwowych ojca w okresie 27 V — 1 VII 1483”⁸⁶. Ustalenia te można dziś pogłębić.

Ostatnie dokumenty królewskie z relacją Oporowskiego wystawiane były w Wilnie dnia 25 marca oraz 1, 3 i 17 IV 1483 r.⁸⁷ Może jeszcze Oporowski przygotował list z 10 kwietnia tego roku (Wilno), skierowany do rady Gdańska, z formułą *Dominus rex per se* oraz wniósł do księgi wpisów dokument królewski wystawiony 11 kwietnia także w Wilnie⁸⁸. Pewności nie ma, gdyż choroba Oporowskiego wymuszała już na początku kwietnia 1483 r. zmiany w organizacji pracy kancelaryjnej. W okresie jego choroby, sekretarz królewski Piotr Mosiński z Bnina przejął rejestr kwitancji i 11 IV 1483 r. zarejestrował w nim dziesięć kwitancji⁸⁹. Przejęcie rejestru przez sekretarza musiało być zdarzeniem wyjątkowym, gdyż Mosiński nie tylko opisał sytuację (*Quittancie infrascripte subscripte sunt per dominum Moszynsky electum confirmatum Premisliensem, reverenissimo domino Andrea episcopo Wladislaiuensi egrotante, usque ad simile signum*), ale też skrupulatnie zaznaczył w rejestrze specjalnym znakiem grupę kwitancji przez siebie wpisaną (pierwszy i ostatni wpis)⁹⁰. Nie wiemy, czy Oporowski, czy Mosiński lub inny sekretarz⁹¹ obecny na Litwie przy królu, rejestrował kolejne kwitancje wystawiane w kwietniu w Wilnie: 7 (14?), 11, 17, 18 i 21 kwietnia⁹². Po 21 kwietnia Oporowski już z pewnością nie udzielał się w pracach kancelaryjnych, nie uczestniczył więc w przygotowaniu osta-

⁸³ Zob. przyp. 3 i 31.

⁸⁴ UdR. Spisy 10 nr 202, 630. W. Kujawski, *Krzesław z Kurozwęk*, s. 59, pisze, że Krzesław już 21 II 1483 r. wystąpił z tytułem kanclerza. Cytowany dokument króla Kazimierza pochodzi jednak nie z 1483 r., lecz 1484 r. (MK 13 k. 180 = MRPS 1 nr 1640; list ten wydał E. Nowicki, *Studia*, s. 168 i tabl. 4).

⁸⁵ Nic nie piszą na ten temat F. Papée, *Święty Kazimierz królewicz Polski*, Lwów 1909; tenże, *Polska i Litwa na przełomie wieków średnich*, t. 1: *Ostatnie dwunastolecie Kazimierza Jagiellończyka*, Kraków 1904. K. Górski w biogramie królewicza stwierdza jedynie, że wystawiał on od 14 V 1483 r. kwitancje (PSB 12 s. 287).

⁸⁶ I. Sułkowska–Kurasiowa, *Polska kancelaria*, s. 19, cytuje następujące dokumenty królewskie: AP Gdańsk, 300 D/3 nr 295 (Wilno, 15 VI 1483 r.), nr 297 (Troki, 3 IX 1483 r.), nr 300 i 301 (Troki, 10 XI 1483 r.), nr 304 — a nie jak pomyłkowo podano nr 314 (Grodno, 8 XII 1483 r.), nr 305 = AktaSt 1 nr 131 (Grodno, 17 XII 1483 r.) oraz mandat przechowywany w Archiwum Państwowym w Toruniu, Kat. I nr 2462 = AktaSt 1 nr 136 = *Katalog dokumentów i listów królewskich z Archiwum Państwowego w Toruniu*, nr 120 (Lublin na sejmie, 12 II 1484 r.). Wykaz ten można uzupełnić o mandat króla zakończony także formułą *Ad mandatum domini regis sub secreto*: AktaSt 1 nr 119 (Troki, 7 VIII 1483 r.). Nadto dokumenty z 4 IX 1483 r. (Troki), 4 XII 1483 r. (Troki) i 5 I 1484 r. (Grodno) wydane z formułą *dominus rex per se* i z wycisniętą pieczęcią sygnetową (AP Gdańsk, 300 D/3 nr 298; AktaSt 1 nr 129, 134).

⁸⁷ Zob. niżej, Itinerarium.

⁸⁸ AP Gdańsk, 300 D/3 nr 294 (10 IV 1483 r.), MK 13A II nr 150 (11 IV 1483 r.).

⁸⁹ MK 13A III nr 395–404.

⁹⁰ MK 13A III nr 394, 395, 404.

⁹¹ Byli to: Jan Łąka z Ciechosławic (zob. MK 13A II nr 73 i 149, III nr 127), Krzesław z Kurozwęk (zob. MK 13A II nr 37, 112, 113) oraz Jan z Targowisk (zob. MK 13A II nr 112, III nr 25, [26?], 47, [48], 63, 68, [69, 70], 188, 300, [301], 353; przy królu też w Trokach 16 X 1480 r. oraz w Wilnie 5 III 1481 r. i znów w Trokach 1 X 1481 r.: AP Gdańsk, 300 D/2 nr 221, 227, 228, 232). W nawiasach kwadratowych podaję prawdopodobną obecność Jana z Targowisk przy królu.

⁹² MK 13A III nr 132–148, 405–407.

tnich dwóch kwitancji kwietniowych (z 25 kwietnia) i dokumentu wystawionego w Wilnie 5 maja (*Ad mandatum domini regis*), gdyż nie było go nawet przy królu: złożony chorobą, dnia 25 kwietnia pisał swój testament w Mereczu (nad Niemnem)⁹³. Zastępstwo sekretarza (sekretarzy?) było chwilowe. Trwało tylko w okresie choroby Oporowskiego i do dnia jego śmierci.

Po śmierci Oporowskiego, decyzją króla, rejestr kwitancji wraz z pieczęcią sygnetową przejął 14 V 1483 r. królewicz Kazimierz, przebywający na Litwie od początku tego roku⁹⁴. Dnia 28 maja tego roku przejął także księgę wpisów Oporowskiego (zachowaną w MK 14 s. 23–60) oraz zapewne składki drugiej księgi wpisów zmarłego podkanclerzego (MK 13A II)⁹⁵. Uważam, że królewicz kancelarią kierował krótko: od 14 maja do 18 VII 1483 r. W tym czasie wpisał do rejestru kwitancje wystawiane przez kancelarię od maja do lipca (14, 17 i 23 maja, 3, 7, 12, 18 i 22 czerwca oraz 1 i 18 lipca), a w jednej z przejętych przez siebie ksiąg wpisów zarejestrował kilkanaście dokumentów wystawianych 27 i 28 maja tego roku *Ad mandatum domini regis sub signeto (sub secreto)*⁹⁶. Mógł też przygotować list króla, wystawiony 15 czerwca w Wilnie, z formułą *Ad mandatum regis sub secreto*⁹⁷.

Sądzę, że po 18 VII 1483 r. pracą kancelarii znów kierował któryś z sekretarzy, zastępując królewicza Kazimierza, któremu postępująca choroba (gruźlica) z pewnością utrudniała wypełnianie obowiązków. Po 18 lipca w rejestrze kwitancji zmieniła się ręka pisarza⁹⁸, a przede wszystkim załamaniu uległ dotychczasowy, jednolity system prowadzenia rejestru, wprowadzony przez Oporowskiego i przestrzegany przez sekretarza Piotra Mosińskiego oraz królewicza Kazimierza⁹⁹. Dnia 10 i 14 sierpnia, a potem po długiej przerwie 13 i 26 XII 1483 r. od razu wniesiono do rejestru duże grupy kwitancji (co nie zdarzało się wcześniej) i nie dbano o ich chronologiczne lub rzeczowe uporządkowanie¹⁰⁰. Dotąd kwitancje skierowane do Gdańska wpisywano w części rejestru wydzielonej jeszcze przez Oporowskiego, a po 18 lipca — w jednym ciągu z kwitancjami skierowanymi do innych adresatów (płatników). Ostatnią grupę kwitancji z 26 XII 1483 r. zarejestrowano nawet w wolnym miejscu, pozostawionym wśród wpisów z czasów Oporowskiego¹⁰¹. Najpewniej zatem także któryś z sekretarzy przygotował kilkanaście dokumentów królewskich, wystawianych na Litwie od sierpnia do grudnia 1483 r. i na początku 1484 r.¹⁰² Niewątpliwie zaś sekretarz przejął od królewicza

⁹³ MK 13A III nr 149–150 (kwitancje z 25 IV 1483 r.); AP Poznań, Kościan Gr. 2 k. 116v (dokument z 5 maja tego roku); *Acta capitulorum nec non iudiciorum ecclesiasticorum selecta*, t. 3, wyd. B. Ulanowski, Kraków 1908, nr 754 (testament Oporowskiego).

⁹⁴ Królewicz Kazimierz przez cały 1482 r. poświadczony jest w Koronie: 3, 11 i 14 lutego oraz 9 marca w Radomiu, potem 26 kwietnia i 15 lipca w Lublinie oraz 3 grudnia w Jedlni (AP Gdańsk, 300 D/3 nr 244, 245, 248, 258, 273, 283; *Index actorum saeculi XV ad res publicas Poloniae spectantium*, wyd. A. Lewicki, Kraków 1888, nr 4414). Na Litwie przy królu poświadczony jest od 8 I 1483 r. (Grodno: MRPS 1 nr 1588). W MK 13A III s. 137 przyp. 125, błędnie cytowałam dokument przechowywany w AP Gdańsk, 300 D/3 nr 257, zamiast nr 258.

⁹⁵ Wzmianki na ten temat w: MK 14 s. 61 = MRPS 1 nr 1606 (28 maja); MK 13A III nr 151 (przed wpisem z 14 maja). Wzmianka o kwitancjach wystawianych przez królewicza Kazimierza pod pieczęcią sygnetową: Teki A. Pawińskiego, t. 2, *Librer quitantiarum regis Casimiri ab a. 1484 ad 1488*, s. 12. Na wpis ten zwrócił uwagę A. Prochaska, *Czy autograf świętego Kazimierza*, „Przegląd Powszechny”, R. 29, z. 10, październik 1912, t. 116, Kraków 1912, s. 73–74.

⁹⁶ MK 13A III nr 151–198 (kwitancje z 14 V — 18 VII 1483 r.); MK 14 s. 61–66 = MRPS 1 nr 1603–1609, 1616–1619 (wpisy dokumentów). Dokumenty z formułą *Ad mandatum domini regis sub signeto* z 27 maja: MK 14 s. 62–63 = MRPS 1 nr 1603–1605; z formułą *Harum quibus signetum nostrum secretum presentibus est subappensum* z 28 maja: MK 14 s. 64 = MRPS 1 nr 1608.

⁹⁷ AP Gdańsk, 300 D/3 nr 295.

⁹⁸ O zmianie ręki pisarza pisze A. Prochaska w napisanym przez siebie wstępie do rejestru kwitancji (zob. MK 13A II s. 127) oraz tenże, *Czy autograf świętego Kazimierza*, s. 74.

⁹⁹ Szczegółowo na ten temat zob. MK 13A I s. 23–25.

¹⁰⁰ MK 13A III nr 199–211, 212–328, 329–362, 56–64.

¹⁰¹ MK 13A III nr 56–64.

¹⁰² W Trokach: 7 sierpnia (*Ad mandatum domini regis sub secreto*: AktaSt 1 nr 119), 14 sierpnia — dwa dokumenty, 27 sierpnia (MK 13A II nr 151–153), 3 września (*Ad mandatum domini regis sub secreto*: AP Gdańsk, 300 D/3 nr 297), 4 września (*Dominus rex per se*: AP Gdańsk, 300 D/3 nr 298), 5 września (MK 14 s. 102 = MRPS 1 nr 1610), 14 października (MK 14 s. 66 = MRPS 1 nr 1611), 4 listopada (*Dominus rex per se*: AP Gdańsk, 300 D/3 nr 299), 10 listopada — dwa dokumenty (*Ad mandatum domini regis sub signeto* lub *secretum*: AP Gdańsk, 300 D/3 nr 300, 301), 23 i 28 listopada — z tego dnia dwa dokumenty, z 1 grudnia (MK 14 s. 66–69 = MRPS 1 nr 1612–1615), 4 XII 1483 r. (*Dominus rex per se*: AktaSt 1 nr 129) oraz dokument bez daty dziennej i rocznej oraz miejsca wydania, ale najpewniej wystawiony w 1483 r. po śmierci Oporowskiego (*Harum quibus secretum nostrum est subappensum*: MK 14 s. 66 = MRPS 1 nr 1619). Następnie w Grodnie: 8 i 17 grudnia (*Ad mandatum domini regis sub secreto*: AP Gdańsk, 300 D/3 nr 304; AktaSt 1 nr 131) oraz z 10 XII 1483 r. (*Index actorum saeculi XV ad res publicas Poloniae spectantium*, nr 4449) i z 5 1484 r. (*Dominus rex per se*: AktaSt 1 nr 134).

pieczęć sygnetową i towarzyszył królowi po jego powrocie po 5 I 1484 r. z Litwy do Polski. Król wicz Kazimierz pozostał bowiem na Litwie i tam zmarł najpewniej 4 III 1484 r.¹⁰³ Tak więc jeszcze sekretarz przygotować mógł list królewski spisany w Lublinie 23 I 1484 r. oraz odcisnął pieczęć sygnetową na mandacie króla, wystawionym tam 12 lutego¹⁰⁴. Powołanie kilka dni później na sejmie lubelskim nowych kierowników kancelarii koronnej zamknęło okres użytkowania ksiąg wpisów podkanclerzego Oporowskiego. Natomiast rejestr kwitancji kończą w sposób symboliczny, choć pewnie przypadkowy, dwa wpisy z 24 IV 1485 r. (o których pisałam wyżej) dotyczące Jana Oporowskiego, brata zmarłego Andrzeja.

Omówione księgi Metryki, zwłaszcza ta przechowana w odpisie Antoniego Prochaski, pozwoliły nam również lepiej poznać podkanclerzego Andrzeja Oporowskiego, dotąd słabo znanego ze swej kancelaryjnej działalności. Informacje o podkanclerzym Oporowskim zebrała przed laty Irena Sułkowska-Kurasiowa i zostały one potem włączone przez Redakcję *Polskiego słownika biograficznego* do jego biogramu¹⁰⁵. Obecnie możemy niektóre ustalenia uściślić¹⁰⁶, ale przede wszystkim poznaliśmy Oporowskiego jako urzędnika: sumiennego, starannego i obowiązkowego, rozumiejącego pracę w kancelarii — tak jak wielu jego poprzedników na urzędzie — jako służbę dla króla i Korony. Wydaje się, że doskonale opisują go słowa biskupa krakowskiego Zbigniewa Oleśnickiego, który w cytowanym niejednokrotnie w literaturze liście do króla z 1455 r. pisał, w związku z wakatem na urzędzie podkanclerskim, *ut in officia curiae suae et praesertim in cancellariam viros prudentes, maturos et factivos surrogaret*, i dalej, by wybrał *virum doctum, maturum et prudentem et praesertim spiritualem*, gdyż — jak podkreślał — rady doradców na nic się zdadzą „jeśli staraniem podkanclerzego nie będą w odpowiednie miejsca rozesłane, rozdzielone i do skutku przyprawione”¹⁰⁷.

Itinerarium podkanclerzego koronnego Andrzeja Oporowskiego 30 VIII 1479 — zmarł najpóźniej 7 V 1483

Informacje podaję w układzie chronologicznym: wymieniam datę roczną, miejscowość, ramowe daty pobytu, w nawiasach przekazy źródłowe. Nazwę miejscowości poprzedza zwykle litera K, oznaczająca obecność w tym czasie i miejscu króla. Jeśli źródłem wymieniającym Oporowskiego (AOp = Andrzej Oporowski podkanclerzy) jest dokument królewski (a tak jest najczęściej), wówczas podaję formuły końcowe, w których został wymieniony. Dokumentami niekrólewskimi są wyłącznie listy Oporowskiego, o czym krótko informuję w itinerarium. Cytuję ważniejsze wydania, a przekazy rękopiśmienne (oryginały, kopie, odpisy) tylko wówczas, gdy dokument nie został opublikowany¹⁰⁸. Znak równości łączy różne przekazy (oryginały, kopie) tego samego dokumentu, przecinek oddziela różne dokumenty wydane tego samego dnia, średnik — dokumenty wydane w różnych dniach. W nawiasach kwadratowych zamieszczam hipotetyczne miejsca pobytu, wynikające z kanonicznego obowiązku rezydencji biskupa w swej katedrze w okresie Wielkiego Postu i Adwentu¹⁰⁹ oraz daty i miejsca wystawienia dokumentów królewskich, które zarejestrowane zostały w obu księgach wpi-

¹⁰³ Z. Wdowiszewski, *Genealogia Jagiellonów*, Warszawa 1968, s. 64–65.

¹⁰⁴ AGZ 10 nr 151 (23 stycznia); AktaSt 1 nr 136 = A. Radziwiński, J. Tandecki, *Katalog dokumentów i listów królewskich*, nr 120 (12 lutego: *Ad mandatum regis sub secreto*).

¹⁰⁵ I. Sułkowska-Kurasiowa, *Polska kancelaria*, s. 18–19; PSB 24, s. 133.

¹⁰⁶ I. Sułkowska-Kurasiowa, *Polska kancelaria*, s. 18, wymienia 47 dokumentów królewskich z lat 1479–1483 z relacją Oporowskiego (obecnie znamy ich 72) oraz 7 dokumentów z tego okresu z subskrypcją naszego Andrzeja — dziś wiemy o 10 (zob. niżej: Itinerarium).

¹⁰⁷ C. epist. XV 1 nr 144. Fragment listu w tłumaczeniu na język polski cytuję za: R. Maurer, *Urzednicy kancelaryjni królów polskich z lat 1434–1506. Studium dyplomatyczne*, Brody 1881, s. 8.

¹⁰⁸ Wyjątek czynię dla dokumentów wpisanych do MK 14 na s. 23–60, których formuły końcowe wymieniają Oporowskiego. Cytuję i stronę księgi MK, i numery regestów zamieszczone w MRPS, gdyż w regestach jest tylko ogólna informacja o wystąpieniu Oporowskiego w formułach końcowych, bez wyszczególniania, czy jest to relacja, czy *datum per manus*.

¹⁰⁹ Obowiązek wobec diecezji przemyskiej Oporowski mógł spełniać tylko w latach 1479 i 1480. Pod koniec 1482 r. (po 18 listopada) nie mamy wprawdzie informacji o Oporowskim, ale nie pojechał on do Włocławka, lecz posłał tam swego prokuratora po naczynia liturgiczne i paramenty, m.in. infule, pierścień i biskupie szaty liturgiczne (zob. na ten temat szczegółowo MK 13A I s. 20 przyp. 67 oraz wyżej, przyp. 23).

sów Oporowskiego (MK 14 s. 23–60 i MK 13A II), a w których wprowadzie nie ma formuł końcowych, ale niewątpliwie można i te informacje włączyć do itinerarium, podobnie jak daty i miejsca wystawienia listów kwitancyjnych z okresu podkanclerstwa Oporowskiego (MK 13A III).

1479

K Nowy Korczyn 30 VIII — 13 XI (30 VIII relacja: MK 14 s. 23 = MRPS 1 nr 1541; 1 IX relacja: KM 5teczka O nr 3 — odpis z or. w Wojewódzkiej i Miejskiej Bibliotece Publicznej im. H. Łopacińskiego w Lublinie, perg. 57; [7 IX: MRPS 1 nr 1542]; 12 IX relacja: AGAD, perg. 5211, AP Gdańsk, 300 D/2 nr 204; 28 IX świadek, *datum per manus*, relacja, subskrypcja: ZbDokPaulinów 2 nr 55, C. epist. XV 1 nr 241; [4 i 11 X: MRPS 1 nr 1544, 1545]; 14 X świadek, *datum per manus*, relacja, subskrypcja: AGZ 3 nr 124 — według or. = MK 14 s. 33–34 — tu wpisano tylko formułę *datum per manus* = MRPS 1 nr 1546; 16 X relacja: MK 14 s. 35–36 = MRPS 1 nr 1548, [nr 1547; 17 X: MRPS 1 nr 1549, 1550]; 24 X relacja: MK 13A II nr 3; 25 X relacja, subskrypcja: AGAD, perg. 890; 26 X świadek: AGZ 6 nr 128; [26–27 X: MK 13A II nr 1, 2, 4]; 28 X relacja: MK 13A II nr 6; 29 X relacja, subskrypcja: AGZ 6 nr 129 = MK 13A II nr 7 — tu bez relacji i subskrypcji; [29 X, 1 XI: MK 13A II nr 5, 8; 3 XI: MRPS 1 nr 1552]; 4 XI relacja: MK 98 k. 243v–244 = MK 13A II nr 9 — tu bez relacji; [6 XI: MRPS 1 nr 1553; 7 XI: MK 13A II nr 10]; 9 XI: AGAD, perg. 1334, 1343 — przy obu dokumentach notatki AOp¹¹⁰; 10 XI świadek: KM 5teczka O nr 169 — odpis z or. u OO. Dominikanów w Krakowie; [11 XI: MRPS 1 nr 1554]; 13 XI relacja: MK 13A II nr 11, [12]; 16 XI: AGAD, perg. 1248 — ten i pozostałe dokumenty z tego dnia z notatką AOp¹¹¹ = KDPol. 4 nr 89 — wyd. według or., ale nie opublikowano notatki AOp, AGAD, perg. 1096, 1231, 1248–1250, 1254, 1260, 1265, 1292, 1301, 1340)

K Kozenice 23 XI (AP Gdańsk, 300 D/6 nr 109 — list AOp do rady Gdańska, [MK 13A II nr 13])

[Przemysł w okresie Adwentu?]

1480

Kruszwica 3 II (AP Gdańsk, 300 D/6 nr 111 — list AOp do rady Gdańska)

Kruszwica lub Radymno 3 VI (Kruszwica: AP Gdańsk, 300, D/6 nr 114 — list AOp do rady Gdańska, Radymno: *Dokumenty polskie z archiwów dawnego Królestwa Węgier*, t. 2, wyd. i oprac. S. A. Sroka, Kraków 2000, nr 300 — list AOp do władz Bardiowa)¹¹²

K Troki 10 VII — 16 X (10 VII relacja: AP Gdańsk, 300 D/2 nr 217; 14 VIII relacja: MK 13A II nr 19; 7 IX relacja: AP Gdańsk, 300 D/2 nr 218; 9 IX: AP Gdańsk, 300 D/6 nr 118 — list AOp do rady Gdańska; [11 IX: MK 13A II nr 15; 19 IX: MK 13A II nr 14 — tu zepsuta data 22 II]; 20 IX re-

¹¹⁰ Dokumentami wystawionymi 9 i 16 XI 1479 r. król zobowiązywał się, że w Krakowie na sw. Jana Chrzciciela (24 czerwca) przyszłego roku wypłaci imiennie wymienionym rotmistrzom zaciężnych i ich towarzyszącom określone sumy za ich służbę w Prusach. Na obu dokumentach z 9 listopada (AGAD, perg. 1334, 1343) pod tekstem z prawej strony zamieszczona jest formuła: *Ad mandatum domini regis*, a po lewej, pod zakładką, wpis Oporowskiego: *Pro inscribendis debitis servilium ad mandatum regium* (w dokumencie nr 1334 w tym miejscu zamiast *regium*, jest *regie s[erenita]tis data per me Andream episcopum et Regni vicecancellarium*. Dokument nr 1343 — skasowany przez pocięcie. Oba dokumenty pozbawione są pieczęci, pozostały jedynie nacięcia po pasku na obu pergaminach.

¹¹¹ Wszystkie dokumenty króla z 16 listopada (o ich treści zob. przyp. poprzedni) po prawej stronie również — tak jak dwa dokumenty z 9 listopada — zawierają formułę: *Ad mandatum domini regis*, a po lewej, pod zakładką, wpis Oporowskiego: *1479 pro residua summa servilium inscribenda data per Andream episcopum, vicecancellarium, subscripsit*. Drobne różnice: w dokumentach nr 1249 i 1250 brak słowa *inscribenda*; w dokumencie nr 1340 brak *subscripsit*; w dokumentach nr 1096, 1248, 1260, 1265 i 1292 zamiast *servilium*, jest *servilibus*; tylko w dokumencie nr 1250 przed słowem *vicecancellarium*, jest *Regni Polonie*. Tylko przy dokumencie nr 1231 zachowana jest pieczęć podkanclerska, w pozostałych dokumentach — pieczęć została oderwana, pozostały tylko nacięcia po pasku na pergaminach. Tylko jeden dokument z 16 listopada (dla rotmistrza Bartosza Białego z Głogowa) został opublikowany (AGAD, perg. 1248 = KDPol. 4 nr 89). W wydaniu pominięto formułę końcową *Ad mandatum domini regis* oraz notatkę podkanclerzego o wydaniu dokumentu w celu wypłacenia zaciężnym należności. Dnia 17 VII 1480 r. w Krakowie wspomniany rotmistrz Bartosz Biały potwierdził, że otrzymał należność i w związku z tym wszystkie dokumenty królewskie w tej sprawie zostały skasowane (KDPol. 4 nr 91; por. też dokument o podobnej treści innych rotmistrzów, wystawiony w Krakowie 15 VII 1480 r.: *ibid.*, nr 90).

¹¹² Zob. przyp. 26.

lacja: AP Gdańsk, 300 D/2 nr 219, AP Gdańsk, 300 D/6 nr 119 — list AOp do rady Gdańska; [21–22 IX: MK 13A II nr 16–18]; 2 X relacja: AP Gdańsk, 300 D/2 nr 220; 16 X relacja: AP Gdańsk, 300 D/2 nr 221)

Toruń 17 XII (AktaSt 1 nr 41 — wspólny list Zbigniewa Oleśnickiego i AOp)
[Przemysł w okresie Adwentu?]

1481

Kruszwica 14 I (AP Gdańsk, 300 D/6 nr 121 — list AOp do rady Gdańska)

K Wilno [10–15 II], 21 II — 27 IV, [10 V] ([10 i 15 II: MK 13A II nr 26, 20]; 21 II relacja: AP Gdańsk, 300 D/2 nr 225; 22 II relacja: MK 13A II nr 21, [22]; 7 III relacja: AP Gdańsk, 300 D/2 nr 228; 9 III relacja, subskrypcja: AGAD, perg. 562 = KDPol. 2 nr 623 = MK 13A II nr 23 — tu z datą 10 III i bez relacji oraz subskrypcji; [11 III: MK 13A II nr 27]; 16 III relacja: *Zbiór dokumentów znajdujących się w Bibliotece Hr. Przędzieckich w Warszawie*, wyd. A. Chmiel, Warszawa 1890, nr 22 — według or. z datą 16 III 1481 = MK 14 s. 39 — tu z datą 17 III i bez relacji = MRPS 1 nr 1560; [22 III: MK 13A II nr 28]; 12 IV relacja: MK 13A II nr 29, [30, 50]; 27 IV relacja: AP Gdańsk, 300 D/2 nr 230; [10 V: MRPS 1 nr 1561])

Włocławek 27 VII (AP Gdańsk, 300 D/6 nr 125 — list AOp do rady Gdańska)

K Troki 21 VIII — 18 XII (21 VIII relacja: A. Radziwiński, J. Tandecki, *Katalog dokumentów i listów królewskich z Archiwum Państwowego w Toruniu [1345–1789]*, Warszawa 1999, nr 118; [22–24 IX, między 24 a 28 IX: MK 13A II nr 34, 35, 31–33; 24 IX: MRPS 1 nr 1563]; 28 IX relacja: MK 13A II nr 38, [36; 29 IX, 13 i 26 X: MK 13A II nr 37, 39, 41, 42; 15 X: MRPS 1 nr 1564]; 29 X relacja: AP Gdańsk, 300 D/2 nr 236; [2 XI: MK 13A II nr 40, 43]; 4 XI relacja: AktaSt 1 nr 59; 9 XI relacja: MK 13A II nr 44; [między 9 a 14 XI: MK 13A II nr 45; 14 XI: MK 13A II nr 46, 47; między 14 a 16 XI: MK 13A II nr 48; 20 XI: MRPS 1 nr 1565; 26 XI: MK 13A II nr 49]; 11 XII relacja: MK 13A II nr 51, [52], AP Gdańsk, 300 D/2 nr 238; 14 XII relacja: AktaSt 1 nr 61; 18 XII relacja: AP Gdańsk, 300 D/3 nr 239)

K Wilno 30 XII (AktaSt 1 nr 62 — list AOp do rady Gdańska)

1482

K Wilno 3–12 I, [13–14 I] (3 I relacja: AP Gdańsk, 300 D/3 nr 240, [MK 13A II nr 53–55]; 7 I relacja: AP Gdańsk, 300 D/3 nr 241; [8 I: MK 13A III nr 363–372]; 11 I: MK 13A II nr 56 — wpis niedokończony, jest *relacio*, niewątpliwie AOp, [nr 57]; 12 I *datum per manus*: MK 14 s. 46 = MRPS 1 nr 1571; [13–14 I: MK 13A II nr 58–63])

K? Grodno 30 I (AP Gdańsk, 300 D/44 nr 140 — list AOp do rady Gdańska; uwaga: obecność króla niepotwierdzona źródłowo, ale prawdopodobna)

K Troki 8 II — 24 III, [28 III] (8 II relacja: MK 13A II nr 64; [14 II: MK 13A II nr 66–67]; 16 II relacja: AP Gdańsk, 300 D/3 nr 247; 14 III relacja: AP Gdańsk, 300 D/3 nr 250–252, AP Gdańsk, 300 D/44 nr 141 — list AOp do rady Gdańska; [14–20 III: MK 13A III nr 373–385; 14 III, między 14 a 21 III: MK 13A II nr 68–71]; 16 III relacja: AP Gdańsk, 300 D/3 nr 246; 18 III relacja: AP Gdańsk, 300 D/3 nr 253; [21 III: MK 13A II nr 72–74]; 24 III: AktaSt 1 nr 71 — list AOp do rady Gdańska; [28 III: MK 13A II nr 75, 76])

K Wilno [11 IV], 12 IV — 29 V ([11–12 IV: MK 13A II nr 77, 78; 11 IV — 27 lub 28 V: MK 13A III nr 4–45]; 12 IV relacja: AktaSt 1 nr 75, [MK 13A II nr 78]; 14 IV relacja: MK 13A II nr 79, AP Gdańsk, 300 D/3 nr 256; [17 i 29 IV: MK 13A II nr 80, 81; 23 IV: MRPS 1 nr 1572]; 1 V relacja: AP Gdańsk, 300 D/3 nr 260a, 260b, [MK 13A II nr 82–87; 4 V: MK 13A II nr 90]; 5 V relacja: AP Gdańsk, 300 D/3 nr 262, 263; [6–7 V, 15 i 20 V: MK 13A II nr 89, 88, 97, 92; 23 V: MRPS 1 nr 1573]; 29 V relacja: AP Gdańsk, 300 D/3 nr 266)

K Troki 4 VI — 14 IX, [16 IX] (4 VI relacja: AP Gdańsk, 300 D/3 nr 267 s2, nr 268; [4–15 VI: MK 13A III nr 47–55]; 8 VI relacja: MK 13A II nr 93; 9 VI relacja: MK 14 s. 48 = MRPS 1 nr 1575; [9–10 VI, 16 VI: MK 13A II nr 91, 95–96]; 19 VI relacja: AP Gdańsk, 300 D/3 nr 269; 27 VI relacja: MK 14 s. 48 = MRPS 1 nr 1576; 29 VI relacja: MK 13A II nr 98; 30 VI relacja: AP Gdańsk,

300 D/3 nr 271; [9 VII: MK 13A II nr 99]; 16 VII relacja: AktaSt 1 nr 82, [MRPS 1 nr 1577]; 18 VII relacja: AktaSt 1 nr 83; [30 VII: MK 13A II nr 100]; 4 VIII relacja, subskrypcja: AGAD, perg. 4888 = ProchaskaML nr 201 — tu bez relacji i subskrypcji = MK 13A II nr 102 — tu bez relacji i subskrypcji; 5 VIII relacja: AktaSt 1 nr 84; [9 VIII: MK 13A II nr 103]; 12 VIII relacja, subskrypcja: AGAD, perg. 923 = MK 13A II nr 104 — tu bez formuł końcowych, [MK 13A II nr 105–108; 14 i 18 VIII: MK 13A II nr 109, 110]; 19 VIII relacja: KDPol. 4 nr 92 = MK 14 s. 50 = MRPS 1 nr 1578; [20 VIII, 1 IX, 9 IX, między 9 a 29 IX 1482?: MK 13A II nr 111, 112, 140, 141]; 10 IX relacja: AP Gdańsk, 300 D/3 nr 278 s2 = MK 13A II nr 140 — tu z datą 9 IX i bez relacji; 14 IX relacja: AP Gdańsk, 300 D/3 nr 279; [16 IX: MK 13A II nr 113])

[K **Ejszyszki 25 IX** (MRPS 1 nr 1579–1581)]

K **Nowogródek [29 IX — 16 XI], 18 XI** ([29 IX, 26 X, 3 XI, 16 XI: MK 13A II nr 142, 114–118; 30 IX, 14 X: MRPS 1 nr 1582, 1583]; 18 XI relacja: MK 14 s. 47 = MRPS 1 nr 1584 — tu pomyłkowy odczyt wydawcy Nowy Korczyn)

[K **Grodno 9 XII** (MK 13A II nr 119–133)]

1483

K **Grodno [2 I — 26 II], 28 I, 28 II, przed 2 III** ([2, 7 i 27 I: MK 13A II nr 134–138; 2 I?, 5 I — 26 II: MK 13A III nr 65–113, 116–117, 387–391; 8 I: MRPS 1 nr 1588; przed 2 III: MK 14 s. 56 = MRPS 1 nr 1597 — tu błędnie 28 II]; 28 I relacja: AP Gdańsk, 300 D/3 nr 286, 287 — tu też subskrypcja, [MRPS 1 nr 1589]; [30 I: MK 13A II nr 139]; przed 2 II: MK 13A II przy nr 26 — notatka kancelaryjna AOp; [2, 6, 16, 25, 28 II: MRPS 1 nr 1590–1594, 1596]; 8 II: relacja: AP Gdańsk, 300 D/3 nr 288; 28 II relacja: MK 13A II nr 143, MK 14 s. 56 — tu bez relacji i subskrypcji = MRPS 1 nr 1595 = kop. 2 MK 36 k. 41 — tu z datą 26 II *feria quarta ante dominicam Letare 1483*, Birsztany oraz relacja i subskrypcja AOp = MRPS 4 suppl. nr 1089 — według kop. 2)

[K **Birsztany 5 II?, 6 III?** (MK 13A III nr 114)]

[K **Wilno 2 III** (MRPS 1 nr 1598)]

K **Grodno 14 III** (relacja MK 13A II nr 144), [145, 146])

K **Troki [17–18 III], 19 III** ([17–19 III: MK 13A III nr 124–125, 392; 18 III: MRPS 1 nr 1599]; 19 III relacja: AktaSt 1 nr 101)

K **Wilno [24 III], 25 III — 17 IV** ([24 III: MRPS 1 nr 1600, 1601]; 25 III relacja: MK 13A II nr 148, [147, 149]; [25 III — 1 IV, 3 IV: MK 13A III nr 126–131, 393]; 1 IV relacja: MK 14 s. 60 = MRPS 1 nr 1602; 3 IV relacja: AP Gdańsk, 300 D/3 nr 293; [11 IV: MK 13A nr 150]; 17 IV relacja: S. Szybkowski, *Związki rodzinne Danaborskich z elitą urzędniczą Kujaw i ziemi dobrzyńskiej*, Roczn. Hist. 66, 2000, s. 168–169)

Merecz (nad Niemnem) 25 IV; najpewniej tu **zmarł najpóźniej 7 V**; pochowany w katedrze wrocławskiej (UDR 10 nr 629; PSB 25 s. 133; MK 13A Is. 20 i przyp. 67, 68).